

STIPTA ISTVÁN*

A pénzügyi közigazgatási bíróság archontológiája **

I. Alapvetés, módszertan, a tanulmány célja

A közigazgatási jogvédelem hazai múltja, hivatásrendi és aktuális dogmatikai kérdései 2017/164/KRE-AJK című pályázatban vállaltuk, hogy elkészítjük a magyar pénzügyi közigazgatási bíróság bíráinak életút-elemzését, hivatali karrier-vizsgálatát. A vállalkozás a választott kutatási területet és a módszertani követelményeket tekintve előzmény nélküli, hiszen a hazai jogtörténeti irodalomban ilyen jellegű összefoglalás nem történt. Általában hiányoznak a jogi hivatásrend egyes ágait érintő kutatások, és a – közjegyzői kart kivéve – nem folytak ebben a tárgykörbe vágó alapkutatások sem.¹ A korabeli magyarországi bírói kar összetételéről, a kiválasztásuk szakmai és egyéb kritériumainak érvényesüléséről, az előmenetelük társadalmi háttéréről sem találunk megalapozott történeti műveket.

A jelen áttekintés az 1884-ben megalakult pénzügyi közigazgatási bíróság huszonkét bírájának szakmai életútját és hivatali előmenetelét vizsgálja. Ez a testület volt Magyarországon az első olyan jogvédelmi fórum, amely az állami szervek döntéseivel, vagy mulasztásaival szemben jogorvoslati lehetőséget biztosított. Megalakítása szemléleti áttörést jelentett a hazai közgondolkodásban, hiszen első alkalommal érvényesült az állami szférában a bíróság felülvizsgálati jogosultsága a közigazgatási döntésekkel szemben. Ez a testület – hatékony működése révén – igazolta létjogosultságát és fontos érveket szolgáltatott a közigazgatási jogvédelem szervezeti korszerűsítéséhez és hatáskörének kiterjesztéséhez. Említeni kell, hogy napjainkban is adósok vagyunk a testület reális értékelésével, hiszen például az Alkotmánybíróság 17/2015 (VI. 5.) AB határozata a közigazgatási bíráskodásnak az 1896. évi XXVI. törvénycikkkel létrehozott intézményét minősítette a történeti alkotmányunk vívmányának. Ezzel szemben hangsúlyozni kell,

* egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem

** A tanulmány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem együttműködésével készült.

¹ ROKOLYA GÁBOR-BARTÓK IBOLYA: *Magyar közjegyzői archontológia 1858-2015*. Közjegyzői Akadémia Kiadó, Budapest, 2016. 317 p.; A bíróságokról egy előtanulmány: STIPTA ISTVÁN: A pénzügyi közigazgatási bíróság bíráinak rekrutációja (1884-1896). In: Ünnepi kötet Dr. Zakar András egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis. *Acta Juridica et Politica*. Tomus LXXX. Szeged, 2017. 279-290. pp.

hogy a közigazgatási bíráskodás első hazai intézménye, a hazai jogvédelem terén áttörést jelentő pénzügyi közigazgatási bíróság volt.

A tanulmány alapvetően az archontológia módszerét, más hivatásterületek vizsgálata nyomán is bevált történeti segédtudomány metodológiáját követi.² E kutatások – ahogyan említettem – elkerülték a modern kori magyar igazságszolgáltatás bírósági szféráját. Ezért vállaltuk, hogy összeállítjuk az első magyar jogvédelmi fórum bírójának életút-elemzését, amelyet egyben előzmény nélküli módszertani kísérletnek is szánunk a hiányzó hazai a bírósági archontológiák készítéséhez. Hazánk első jogvédelmi fóruma fele részben magas közigazgatási állásokat betöltő, fele részben bírói hivatalra képesítéssel rendelkező tagokból állt. Ez a paritásos rendszer garantálta a közigazgatási szakértelmet és megjelenítette a bírósági szintű jogvédelem szempontjait is. A bíróság az 1880-as évek közepétől egyre növekvő népszerűsége tett szert, tekintélye elismert volt a szaktudomány és a jogkereső közönség körében egyaránt. Ennek egyik oka a bíróság személyi összetétele volt. A tanulmány azt vizsgálja, hogy a hivatásos bírák kinevezésük előtt milyen szakmai tevékenységet végeztek, milyen személyi, hivatali, társadalmi kapcsolatokkal rendelkeztek. A pályázat keretében végzett kutatás hozzájárulhat a bírósági (esetleg az igazságszolgáltatási) archontológia hazai módszertanának megalapozásához is.

A tanulmány célja – egyezően a hivatali karrier-vizsgálatok általános követelményeivel – egyrészt az, hogy megállapítsuk a pénzügyi közigazgatási szférában ítélkezők pontos személyi körét. Ezúttal – a címnek megfelelően – az ítélőbírák körére fókuszálunk, noha az egyéb közreműködő szereplőknek is komoly szerep jutott a korabeli bírósági jogszolgáltatásban. A másik – a vállalat szempontjából fontosabb – feladatunk a korabeli bírák szakmai előképzettségének, gyakorlati tapasztalatainak, társadalmi-politikai beágyazottságának, vallásának, lokális kötődésének feltárása és elemzése. Tartalmi értelemben ez jelentő munkánk fő értelmét, hiszen így lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy a korabeli bíróság mennyiben volt a hivatás elvont szempontjai szerint összeállított testület, vagy milyen egyéb kapcsolati tényezők játszottak szerepet tagjainak kiválasztásban.

A huszonnégy kiemelt státusú állami alkalmazott rekrutációjának elemzése adalékkul szolgálhat a dualizmus időszakának elit-kutatásaihoz és a Tisza Kálmán-i időszak személyzeti politikájának értékeléséhez is. Ezzel kapcsolatos kutatói hipotézisünk, hogy a pénzügyi közigazgatási bíróság tagjainak kiválasztásakor nem érvényesült az adott korszak közigazgatási szférájára általánosan jellemző kontraszelekciós gyakorlat, hiszen ebben az esetben törvényben rögzített, magas szintű szakismeretet igénylő tevékenységről volt szó. Ennek ellenére igazolható, hogy egyes bírák kiválasztásánál a politika-kapcsolati tényezőknek is szerepük volt.

A tanulmány a rendelkezésre álló levéltári forrásokra, a korabeli hivatalos kiadványokra, a releváns hivatástörténeti adatokat feldolgozó másodlagos forrásokra épül. A bírák személyes körülményeiről, családi, vagyoni, vallási viszonyairól a korabeli sajtó töre-

² EMBER GYÖZÖ: *A M. Kir. Helytartótanács ügyintézésének története 1724–1848*. Budapest, 1940. ENGEL PÁL: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I-II. (História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak 5.) História-MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1996. 565+266 p. FALLENBÜCHL ZOLTÁN: *A XVIII. századi magyar archontológia*. Levéltári Közlemények, 61. (1990) 1–2. sz. 3–21. pp.; A Szepesti Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században (1967), a Tiszticímterek története Magyarországon (1977); Magyarország főméltóságai (1988), a Mária Terézia magyar hivatalnokai (1989) és a Magyarország főispánjai (1994). SZÉKELY VERA: *Az archontológia művelésének kérdései*. Levéltári Szemle, 29. (1979) 3. sz. 489–497. pp.

dékes, de rendkívül hasznos adatait is felhasználtuk. Ha az adott személy tevékenysége, ítélezési karrierje szempontjából fontos volt, hivatkoztunk pénzügyi közigazgatási bíróság működésének levéltári és publicisztikai forrásaira is. A kutatói figyelem kiterjedt a bíróság irányítására hivatott elnökök vezetői tevékenységének elemzésére és rövid összegzésére is. Arra azonban már az adatgyűjtésnél figyelemmel kellett lennünk, hogy az archontológia nem egy adott szervezet tevékenységének elemzését, hanem a közreműködő személyek rekrutációjának, hivatali helyzetének, képzettségének nyomon követését jelenti.

A kutatás célját figyelembe véve ki kellett terjesztenünk vizsgálati körünket a prozopográfia területére is. Ez utóbbi a tisztviselő társadalmi hátterének elemzésére, vagyoni helyzetük, helyi kötődésük, világnézetük vizsgálatára is nagy hangsúlyt fektet. A jelen kutatás továbbfejlesztésének egyik lehetséges iránya e szempontok erőteljesebb érvényesítése lehet. Az állami alkalmazottak tevékenységére is kiterjedő, nagyobb tárgyi hatókörű kutatásoknak és feldolgozásoknak a közigazgatás terén már rendelkezésünkre állnak módszertani és tartalmi iránymutatást nyújtó, kiváló tudományos művek.³ Ennek megfelelően a bírák személyi körülményeinek (születés, elhalálozás helye, ideje, családi háttér, iskolai tanulmányok, hivatali pályáiv, társadalmi-közéleti szerepvállalás, szakirodalmi ambíció, kitüntetések, rang-és címadományozás) feltárása és feldolgozása is a kutatási célok között szerepelt.

A tanulmányban – a hivatástörténeti elemzések szokott megoldásait átvéve – a nevek írásmódjának meghatározásánál a forrás szerinti szövegű közlést választottam. Ennek alapja a hivatalos közlönyben megjelent kinevezéskori névváltozat, esetleges előnevekkel együtt. A családneveknél megtartottam az archaikus, eredeti írásmódot. A rangok, a címek és a kitüntetések feltüntetésénél az adományozó okirat pontos megnevezését követem.

A tanulmány tehát az első magyar közigazgatási bíróság ítélő-bíráinak személyi összetételét és kiválasztásuk szempontjait tekinti át. A szakmai előmenetel vizsgálata mellett figyelemmel kíséri a közigazgatási jogvédelem hazai úttörőinek társadalmi státusát, politikai-közéleti tevékenységét, életkori jellemzőit és szakirodalmi tevékenységét. Nem tartalmaz teljes archontológiai és prozopográfiai elemzést, csupán azt követi nyomon, hogy a dualizmus korának Tisza Kálmán-i időszakában milyen előmeneteli és kapcsolati tényezők kellettek ahhoz, hogy valaki a Kúria bíráival azonos jogállású testület tagja lehessen. A pénzügyi közigazgatási bíróság huszonzét bírójának feltáratlan életútja további kutatások tanulságos tárgya lehet. Mivel a pénzügyi közigazgatási bíróság megalakításáról szóló törvény meghatározta a bírák kiválasztásának általános kritériumait, ezért – ahhoz, hogy e kritériumok érvényesülését figyelemmel kísérhessük – röviden át kell tekintenünk az ide vágó normatív rendelkezéseket.

³ HÉJJA JULIANNA ERIKA: *Békés vármegye archontológiája (1699) 1715–1950*. Főispánok és alispánok. Közlemények Békés megye és környéke történetéből 8. Békés Megyei Levéltár Gyula, 2002. HÉJJA JULIANNA ERIKA: *Békés megye archontológiája és prozopográfiája 1715–1848*. Gyula [Békés Megyei Levéltár]. 2009. 576 p. Közlemények Békés megye és környéke történetéből 11. Sorozatszerk.: Erdész Ádám. (541. p.), BÁN PÉTER (szerk.) *Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000*. A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 14. Heves Megyei Levéltár. Eger, 2011.

II. A pénzügyi közigazgatási bírák alkalmazásának törvényi feltételei

A pénzügyi közigazgatási bíróság létrehozataláról szóló 1883. évi XLIII. tc. 3.§-a szerint a testület felét a bírói hivatal viselésére képesítettek közül, másik részét a pénzügyminisztérium fogalmazási szakánál – törvény által előírt – minősítéssel rendelkező személyekből kellett kiválasztani. A törvény 3.§-ának első mondata szerint „Az elnököt és ítélőbírákat a pénzügyminiszternek előterjesztésére és ellenjegyzése mellett Ő Felsége a király nevezi ki.” A képviselőház igazságügyi bizottsága – utalva a pénzügyi közigazgatási bíróság igazságügyi funkciójára és törvénykezési karakterére – javasolta, hogy a bíróság elnöke és bírái a pénzügyminiszter és az igazságügy-miniszter közös előterjesztésére kapják kinevezésüket. A pénzügyi bizottság azonban nem támogatta a javaslatot, arra hivatkozva, hogy a miniszteri felelősség a törvényhozásban egyedül a végrehajtó miniszterrel szemben érvényesíthető.⁴ Ez azt jelentette, hogy a leendő bírák személyének kiválasztásakor a pénzügyminiszter által képviselt államháztartási érdek komoly szerepet kapott.

A bírák kinevezésére vonatkozó együttes miniszteri előterjesztésnek (tehát a judikatúra igazságügyi miniszter általi képviseletének) volt egy komoly közjogi akadálya is. A horvát-magyar kiegyezés szerint a pénzügyminiszter közös volt, az igazságügyet azonban horvát autonóm ügynek, belső önkormányzattal rendelkező végrehajtási ágazatnak tekintették. Amikor a közel kétfélmillió horvát lakosság nevében Vuchetich István képviselő egy horvát bírót kért,⁵ a pénzügyminiszter azt válaszolta, hogy a (személyi előterjesztést tárgyaló) minisztertanácsban bármelyik miniszter érvényesítheti majd álláspontját. A képviselőház döntése nyomán a személyi javaslatokat az államháztartási érdekeket képviselő pénzügyminiszter terjesztette az uralkodó elé.⁶ Szapáry Gyula az előszentesítést kérő feliratában egyébként biztosította az uralkodót, hogy javaslata garantálja az állam érdekeit, hiszen az „elnök és bírák kinevezése iránt megteendő pénzügyminiszteri javaslat csak oly egyénre fog figyelembe venni, kikről meg van győződve, hogy azok kellően megbízhatók, és az állam igazságos érdekei iránt érzékkel bírnak.”⁷

A törvény 3. §-nak szolgálati szabályokat, így a későbbi bírák kvalifikációját is érintő további rendelkezéseiről is érdemi vita alakult ki a képviselőházban. A nézetkülönbségek hátterében jelentős részben a korabeli közzolgálati jog rendezetlensége állt. A

⁴ Az igazságügyi bizottságnak jelentése a „pénzügyi közigazgatási bíróságról” szóló törvényjavaslatra. Az 1881. szeptember 24-re hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Irományok. XIV. köt. 529. sz. 1883. március 12. Pesti Könyvnyomda. Budapest, 1883. 179. p.; Az 1883:XLIII. tc. a pénzügyi közigazgatási bíróságról. Jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal ellátta dr. Moder Tibor. Budapest, 1883. 6. p. (Kommentár a 3. §-hoz); Az állandó pénzügyi bizottság jelentése a „pénzügyi közigazgatási bíróságról” szóló törvényjavaslat tárgyában. Az 1881. szeptember 24-re hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Irományok XIV. köt. 528. sz. 1883. március 12. Pesti Könyvnyomda. Budapest, 1883. 165. p.

⁵ Az 1881. szeptember 24-re hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Nyomtatványok. Képviselőház. Napló. Szerk.: P. Szathmáry Károly. Budapest, 1883. XII. köt. (a továbbiakban: Képviselőházi vita) 345. p.

⁶ Magyar Nemzeti Levéltár-Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL-OL) K-255. 1881-1-172. sz.; Törvényjavaslat a pénzügyi közigazgatási bíróságról. Az 1878. évi október 17-re hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Irományok. XXI. köt. 907. sz. iromány. Pesti Könyvnyomda. Budapest, 1881. (a továbbiakban: Első javaslat 1881.) 300-305. p.; Törvényjavaslat a pénzügyi közigazgatási bíróságról. Az 1881. évi szeptember 24-re hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Irományok, VI. köt. 152. sz. iromány. Pesti Könyvnyomda. Budapest, 1882. (a továbbiakban: Második javaslat 1882.) 224–225. pp.; *Ellenőr* XIV. évf. 69. sz.

⁷ MNL-OL. K-255. 1881-1-2106. sz. 1881. okt.15-i irat.

közigazgatási bírákra vonatkozó követelményrendszer megállapítása egyébként sem volt egyszerű, hiszen ebben az esetben a klasszikus igazságszolgáltatás elvárásait, és a pénzügyi szakmai ismeretek szempontjait, ide vonatkozó tapasztalatok nélkül kellett összhangba hozni. Hegedűs Sándor szerint az igazságszolgáltatás olyan területére kell személyeket kvalifikálni, „ahol többnyire nem is jogi, hanem nehéz pénzügyi kérdésekről van szó.”⁸ Ezen belül is egyensúlyt kellett teremteni az elméleti és gyakorlati tudáskövetelmények között. A törvényszöveg megfogalmazása során hangsúlyt kapott az a szempont is, hogy a magasabb kvalifikáció a személyi függetlenség biztosabb garanciáját kínálja. A pénzügyminiszter első javaslatában a bírák kiválasztásánál előnyben kívánta részesíteni azokat, akik az „adókvetítő vagy felszólamlási bizottságokban több éven át” működtek. Előterjesztését a pénzügyi és igazságügyi bizottság nem támogatta, és a képviselőház sem fogadta el.

A végleges törvényszöveg szerint az ítélő bírák felét a „*bírói hivatal viselésére képesített*” egyének közül kellett kinevezni. A törvény az 1869. évi. IV. tc. 6. és 7. §-ára hivatkozott. Eszerint – ebbe a személyi körbe tartozó – közigazgatási bíró olyan magyar állampolgár lehetett, aki betöltötte a 26-ik évét, feddhetetlen jellemű, nem állt csőd vagy gondnokság alatt, magyarul beszélt, továbbá meghatározott elméleti és gyakorlati képzettséggel rendelkezett. A jogi szaktudás terén további elvárás volt a köz- és váltóügyvédi vizsga és három éves joggyakorlat. A kötelező joggyakorlatot egy évig valamely bíróságnál, további két évig valamely bíróságnál vagy ügyvéd mellett kellett teljesíteni. A testület másik felét „*az elnökre nézve a fentebbi pontban meghatározott második minősítésnek megfelelni képes egyének sorából hozandók javaslatba, illetőleg nevezendők ki.*” Erre a személyi körre nem volt számottevő kvalifikációs előírás, hiszen ezen az alapon a „*szakirodalom vagy a gyakorlat terén kiemelkedő személyek*” jöhettek számításba.

III. A bírói létszám, a bírák kinevezése, a személyi változások áttekintése

A törvény végleges, a 2.§ (5) bekezdésben rögzített szövege szerint „*Az alkalmazandó ítélőbírák létszámát a szükség mérvéhez képest egyelőre a minisztertanács állapítja meg, a pénzügyminiszter pedig a bírói létszámnak törvényhozási megállapítása iránt a jelen törvény hatályba léptétől számított két év elteltével fog előterjesztést tenni.*” A bírák létszáma tehát a várható ügyforgalomtól függött. Ebben a tekintetben az előterjesztő nehéz helyzetben volt, hiszen legfeljebb azokból az adatokból indulhatott ki, amelyek minisztériumában a korábban miniszteri hatáskörben véglegesen eldöntött ügyek számáról rendelkezésére álltak. Az átmeneti két évre azért is szükség volt, mert nem lehetett előre kiszámítani, hogy a független fórum pusztá léte milyen mértékben ösztönzi a jogkereső feleket kérelmeik beadására. Ebben a tekintetben a bíróság mérlege pozitív, hiszen a beérkezett ügyiratok száma 1884-től évente folyamatosan emelkedett, négy év

⁸ Képviselőházi vita 1883. 349. p.

múlva a duplájára nőtt.⁹ Az 1884. évi költségvetési tervezet egyelőre hat pénzügyi köz-igazgatási bíróval számolt.

A bírák kinevezésére vonatkozó – uralkodóhoz címzett – pénzügyminisztériumi előterjesztés 1883. december 17-én készült el. A tervezetet a pénzügyminisztérium fiatal munkatársa, a későbbi miniszterelnök, *Wekerle Sándor* osztálytanácsos állította össze. Az elemző hivatali irat hangsúlyozta, hogy a bíróság ítélő-személyzetére vonatkozó javaslat „az állami érdek komoly mérlegelése után történt.” Ez a forrás alátámasztja azt a korabeli, csaknem általános vélekedést, hogy a leendő bíróság nem lehet alkalmas az egyéni jogok védelmére, mert tagjai jelentős részben korábbi pénzügyi főtisztviselők lesznek. A pénzügyminisztériumi előterjesztés is igyekezett megnyugtatót a kinevező uralkodót, hogy az uralkodói kinevezésre ajánlott személyek – az indokolás szerint – „feladatuknak [...] sikeresen meg tudnak felelni.”¹⁰

Az uralkodó négy nap múlva jóváhagyta *Szapáry Gyula* pénzügyminiszter előterjesztését. Ennek megfelelően a törvényben meghatározott pénzügyi jogviták eldöntésében 1884. január 1-től *Marinovich Marcell* pénzügyminiszteri tanácsos, *dr. Kogler János* miniszteri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott pénzügyminiszteri osztálytanácsos, *Hegedűs Ferenc* pénzügyminiszteri osztálytanácsos, *dr. Székely József* budapesti ítélőtáblái bíró, *Taray Andor* nyugalmozott törvényszéki bíró és *Beniczky Gyula* nógrádi országgyűlési képviselő működött közre. A bíróság elnöke a pénzügyminisztérium nagy tekintélyű államtitkári helyettese, *Madarassy Pál* lett.¹¹

A bírósághoz az első évben összesen 8174 érdemi döntést igénylő ügyirat érkezett.¹² Ebből egyenes adóval kapcsolatban 4208, illetéküggyel összefüggésben 3966 beadványt iktattak. Az adóügyek nagy számát az okozta, hogy 1884 a három évre szóló adókimetetés első éve volt, így a fellebbezések is ebben az évben születtek.

A frissen kinevezett bírák 1884. február 27-én tartották első ülésüket, melyet ebben az évben még 98 ügydöntő tanácskozás követett. A pénzügyi közigazgatási bíróság minden harmadik napon tanácskozott. A bíróság elnöke a bírák által elintézendő ügyek számát heti húszra tette. *Madarassy* a várható ügyforgalomra tekintettel már az első évben a bírák és a segédszemélyzet „arányos szaporítását” kérte a pénzügyminisztériumtól.

A bíróság elnökének többszöri határozott kérésére a személyzet létszámának növelése érdekében felségfolyamodvány készült.¹³ Ebben a pénzügyminiszter kifejtette, hogy az alkalmazott bírák létszámát azon az alapon számolták ki, hogy korábban a pénzügyminisztériumban milyen nagyságrendben fordultak elő adó-és illetékügyi vitás kérdések. Az 1884. évi bírósági ügyforgalom adatai azonban radikális változást tükröztek. Kiderült, hogy az érdekeikben és jogaikban sértettek a vártól jóval nagyobb számban kértek jogorvoslatot. A hat bíró hiába készített elő egyenként 740 ügyet kollektív dön-

⁹ A beérkezett ügyek száma: 1884: 8.174, 1885: 11.700, 1886: 12.777, 1887:14.466. Források: MNL-OL. K-255. 1885-1-1451; *Jogtudományi Közlöny* (a továbbiakban: JK) 1885. 5. sz. 37-38. p.; JK. 1886. 5. sz. 37-38. p.; MNL-OL. K-255. 1886-1-503; *Magyar Közigazgatás* (a továbbiakban: MK) 1887. évi 7. sz. (1887. február 17.) 6. p.; JK. 1887. 5. sz. 37-38. p.; MNL-OL K-255. 1887-1-48.

¹⁰ MNL-OL. K 255-1883-1-2017. sz.; végleges változata: MNL-OL. K 255 1883-1-2062.

¹¹ *Budapesti Közlöny* (a továbbiakban: BK), 1883. december (17. évf., 295. sz.) 1. p.; Magyarország tisztai cím- és névtára (a továbbiakban: Tisztai címtár) 4. évf., 1884. I. Rész. M. kir. pénzügyministerium 129-130. pp.

¹² MNL-OL. K 255 1885-1-173.

¹³ MNL-OL. K 255 1885-1-173.

tésre, az összes panasz közel fele (4057) az első évben elintézetlen maradt. A pénzügyminiszteri előterjesztés ezért a bírák számát hárommal, a segéd személyzet létszámát két fogalmazóval javasolta növelni. A javaslat szerint a bíróságnak egy elnökből, kilenc ítélőbírből, egy elnöki titkárból, hat fogalmazóból, két fogalmazósegédből, egy segédhivatali igazgatóból, három írnokból, hat napidíjasból, négy rendes és három kisegítő, összesen tehát hét szolgából kellene állnia. A pénzügyminisztériumi előterjesztés készítője helyesen mutatott rá, hogy a személyzetszaporítás a felek érdekeit és a kincstár ügyeit egyaránt szolgálja, hiszen az ügyfelek jogorvoslatai miatt az állam később juthat az őt jogosan megillető bevételhez.

A *Wekerle Sándor* pénzügyminiszteri osztálytanácsos által készített előterjesztést a minisztertanács ezúttal is elfogadta.¹⁴ Az uralkodó 1885. január 18-i leiratában¹⁵ engedélyt adott arra, hogy a létszámot a fentiek szerint emeljék, és az ezzel járó költségszaporulatot az 1885. évi költségvetésbe pótlólag felvegyék. Megtörténtek a bírói kinevezések is. *Ferencz József* 1885. március 7-én báró *Pongrácz Emilt*, *Detrich Mártont* és *Boné Gézát* közigazgatási bírósági bírákká nevezte ki.¹⁶ *Pongrácz* és *Detrich* korábban a pénzügyminisztérium osztálytanácsosai voltak, *Boné* a Fejér megyei alispáni pozícióját cserélte fel bírói tisztre. A következő év elején még egy kényszerű változás történt: a fiatalon elhunyt *Pongrácz Emil* helyére 1886. február 22-én *Exner Nándor* pénzügyminiszteri osztálytanácsos és fővárosi adófelügyelő kapott ítélőbírói tisztségre szóló uralkodói kinevezést.

A pénzügyi közigazgatási bíróság folyamatosan emelkedő ügyiratszama és egyre szaporodó hátraléka miatt már törvényi szintű változtatásra volt szükség. Az 1886. évi XI. tc. módosította a bíróságot létrehozó törvény bírói létszámra vonatkozó rendelkezését. Eszerint a pénzügyminiszternek 1888. július 1-ig kellett javaslatot tennie a bírói létszám törvényi megállapítására. A törvény addig a pénzügyi közigazgatási bíróság 1886-i költségvetésébe felvett létszámán felül további három ítélőbíró alkalmazását tette lehetővé. Ennek megfelelően az uralkodó 1886. május 5-én *Pfriem László* pénzügyminiszteri osztálytanácsost, *Teleszky Ferenc* budapesti ítélőtáblai pótbírót és *Szilassy Aladár* budapesti ügyvédet bízta meg pénzügyi közigazgatási bíráskodással.¹⁷

1887-től tehát *Madarassy Pál* elnökletével *Marinovich Marcell*, *Kogler János*, *Székelly József*, *Hegedűs Ferenc*, *Taray Andor*, *Beniczky Gyula*, *Detrich Márton*, *Boné Géza*, *Exner Nándor*, *Pfriem László*, *Teleszky Ferenc* és *Szilassy Aladár* ítélkezett.¹⁸ 1888-ban *Marinovich* saját kérelemre nyugállományba vonult, helyére még ebben az évben *Raić György* pénzügyminiszteri osztálytanácsos került.¹⁹ 1891-ben *Detrich Márton* meghalt, székét *Vöröss Sándor* pénzügyminiszteri osztálytanácsos foglalta el, de a szakmai paritás biztosítása érdekében *Reviczky Ambrus* budapesti törvényszéki bíró szám-feletti ítélő-bírói kinevezést kapott. 1892 fontos változást hozott a testület életében: *Madarassy Pál* helyett *Ludvig János* pénzügyminiszteri tanácsos lett a bíróság elnöke. Ebben az évben *Hegedűs*

¹⁴ Minisztertanácsi döntés: 1885.01.21. 3. napirend: A pénzügyi közigazgatási bíróság személyzetének szaporítása.

¹⁵ MNL-OL. K 255 1885-1-235.

¹⁶ MNL-OL. K 255 1885-1-619. BK. 1885. március (19. évf.) 57. sz. 1. p.

¹⁷ *Pénzügyi Közlöny* (a továbbiakban: PK), 1886-05-12. 18. sz. 230. p.

¹⁸ Tiszti címtár 6. évf., 1887. Magyarország M. kir. pénzügyminisztérium 163–164. pp.

¹⁹ *Budapesti Közlöny* (a továbbiakban: BK) 1888. november (22. évf., 272. sz.) 1888-11-23. 1. p.; Tiszti címtár 7. évf., 1888. Magyarország M. kir. pénzügyminisztérium 210–211. pp.; Tiszti címtár 8. évf., 1889. Magyarország M. kir. pénzügyi minisztérium. 211–212. pp.

Ferenc is nyugdíjaztatását kérte.²⁰ A bírói testület – az elnökkel együtt – tíz tagú volt.²¹ 1893-ban *Raič György* is nyugdíjaztatását kérte, helyére *Keömley Nándor* királyi tanácsosi címmel felruházott zágrábi pénzügy-igazgatóhelyettes lépett. *Beniczky Gyula* 1894 augusztusában meghalt, helyére *Zubkovics Arzén* pénzügyminiszteri osztálytanácsos került az ítéldbírók közé. Noha az ügyforgalom nem indokolta, 1895-ben *Hammer Károly* és dr. *Fellegi Viktor* pénzügyminiszteri osztálytanácsosok is bírói kinevezést kaptak.²²

A pénzügyi közigazgatási bíróság működésének utolsó évében radikális személyi változások történtek, melyek már a készülő általános hatáskörű közigazgatási bírászkodásra történő átállás közvetlen előzményei voltak. A pénzügyi közigazgatási bíróság létszáma 1896-ban 13-ra emelkedett. *Ludvig János* elnök irányításával az önálló bírósági státus megszűnésének évében *Kogler János*, *Székely József*, *Boné Géza*, *Exner Nándor*, *Pfriem László*, *Teleszky Ferenc*, *Szilassy Aladár*, *Vöröss Sándor*, *Reviczky Ambrus*, *Zubkovics Arzén*, *Hammer Károly* és *Fellegi Viktor* ítélkezett.²³ Az 1884-ben ítélkező hét bírónak 8.174 ügyet kellett elbírálnia, az 1896-ban ítélkező 13 bíró éves penzuma (a hátralékkal számolva) 17.510 volt.²⁴

A pénzügyi közigazgatási bíróság 1884-ben kinevezett hét tagja közül ketten (*Kogler János* és *Székely József*) töltötték ki a teljes tizenhárom évet. Pénzügyi ítéldbírói tevékenységüket négyen saját kérésükre szüntették meg, hárman halálozás miatt estek ki.

IV. A bírák korábbi szakmai tapasztalatai, pénzügyi jártasságuk

1. A bírói gyakorlattal és képesítéssel rendelkező ítéldbírák

Ebbe a személyi csoportba egyrészt a tényleges bírói gyakorlatot szerzett, egykori kinevezett bírák, másrészt a bírói képesítéssel rendelkező pénzügyi közigazgatási bírák tartoztak. A törvény szerint a testület bírának fele a bírói kvalifikációval rendelkező szakemberekből állt, de ez nem jelentette azt, hogy a testület felét valóban korábban ténylegesen bíróságon ítélkező személyek tették volna ki. A pénzügyi közigazgatási bíróság tevékenységének tizenhárom éve alatt bírói kinevezést kapott személyek közül ebbe a kategóriába tartozott *Székely József*, aki kinevezése előtt közvetlenül a budapesti királyi tábla bírása volt. Életútja a vizsgált üzyszak szempontjából töretlen, hiszen a jogi tanulmányai befejezése után doktori szigorlatot, köz- és váltóügyvédi vizsgát tett. Szakmai pályája 1865-ben a fővárosi királyi táblánál kezdődött, majd 1866 és 1869 között a

²⁰ PK. 1892-12-01. 28. sz. 1247. p.; Tiszti címtár 9. évf., 1890.I. Magyarország Pénzügyi m. kir. ministerium 181–182. pp.; Tiszti címtár 11. évf., 1891.I. Magyarország Pénzügyi m. kir. ministerium 186. p.

²¹ BK. 1893. július (27. évf., 162. sz.) 1893-07-18. 1. p.; Tiszti címtár 12. évf., 1893. I. Magyarország. Pénzügyi m. kir. ministerium 186. p.

²² PK. 1894-04-21. 12. sz. 224. p.; PK. 1895-02-20. 5. sz. 65. p.; PK. 1895-08-20. 22. sz. 450. p.; Tiszti címtár 13. évf., 1894. I. Magyarország. Pénzügyi m. kir. ministerium 192. p.; Tiszti címtár 14. évf., 1895.I. Magyarország. Pénzügyi m. kir. ministerium 192. p.

²³ Tiszti címtár 15. évf., 1896. I. Magyarország. Pénzügyi m. kir. ministerium 191. p.

²⁴ MNL-OL. K 255 1885-1-1451. sz.; Aliquis: Pénzügyi közigazgatási igazságszolgáltatásunk. Magyar Igazságügy. 1886. (Szemle) 82-83. p.; FRAENKEL SÁNDOR: A pénzügyi közig. bíróság működése 1885. évről. JK. 1886 (XXI. évf.) *Törvénykezési szemle*. 5. sz. (1886. január 29.) 37. p.

marosvásárhelyi református jogakadémia tanára volt. Ezt követően a marosvásárhelyi királyi táblánál királyi ügyész, 1872-ben főügyész-helyettes lett. Innen kerül 1877-ben budapesti királyi táblához, ahol jövedéki kihágási ügyekben döntött. E tárgykörben országos szaktekintély volt.

A tényleges törvénykezési gyakorlattal rendelkezőkhöz tartozott *Taray Andor* nyugalmazott törvényszéki bíró is, aki fiatalon ügyvédi képesítést szerzett, majd szülővárosában, Pécsen aljegyzőjeként kezdte nyilvános pályáját, később 1850-ig a város főjegyzője volt. Ezt követően rövid ideig a Baranya-Tolna megyei törvényszékhez ülnökké nevezték ki, ahol a törvényszék 1861-es feloszlata és nyugdíjaztatásáig szolgált. 1865 és 1870 között a pécsi püspökség uradalmának kormányzója volt.²⁵ Nem tartozott azon kinevezettek közé, akik a klasszikus ítélkezési területen hosszabb ideig tartó gyakorlatot szereztek. Kiválasztásában szerepet játszott – később említendő – közjogi-politikai tevékenysége is.

Teleszky Ferenc jogi tanulmányai után Bihar vármegye szalontai járásában közigazgatási ügyekben bíraskodott, majd 1876-ban a békés-gyulai törvényszék bírójának nevezték ki. Innen a fővárosba települt és a budapesti ítélőtáblai pótbírói székéből került a pénzügyi közigazgatási bírák közé. Személyében szintén az adott ügyszakban tapasztalatot szerzett jogász került az pénzügyi közigazgatási bírósághoz.²⁶ *Reviczky Ambrus* is a klasszikus igazságszolgáltatásban dolgozott, kinevezése előtt budapesti törvényszéki bíró volt. Vele kapcsolatban egyértelműen igazolható, hogy a polgári ügyszakban, különösen a pénzügyi judikatúra területén kevés ítélkezési tapasztalata volt. Neve közvetlenül a pénzügyi közigazgatási bíróság megalakítása előtt vált országosan ismertté, azzal, hogy Mailáth György országbíró gyilkosainak 1883-as perében ítélkezett. Wekerle Sándorhoz régi, szoros barátság fűzte.²⁷

Hozzá hasonlóan *Beniczky Gyula* bírói képesítéssel, de korábbi pénzügyi ítélkezési gyakorlat nélkül került a testületbe. Nógrád megyében 1848-ban szolgabíró, 1861-ben főszolgabíró lett. Az 1865-ös alkotmányos időszaktól kezdve országgyűlési képviselő volt, egy ciklust kivéve folyamatosan részt vett a képviselőház munkájában. Tisza Kálmánt már a balközép párt tagjaként is szolgált, később is a miniszterelnök bizalmasa maradt.²⁸ *Boné Géza* sem bíraskodott korábban. A budapesti jogi tanulmányai végeztével Fejér megyében előbb megyei al-, majd főjegyzői és alispáni tisztséget töltött be. Neki is volt bírói képesítése, de mindvégig a gyakorlati közigazgatás területi szintjein dolgozott.²⁹ *Szilassy Aladár* budapesti ügyvéd volt, a törvény előírta feltételekkel rendelkezett, de bírói gyakorlata neki sem volt.

²⁵ SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái*. (a továbbiakban: SZINNYEI) 13. köt. 1296. p. BK. 1883. december (17. évf., 295. sz.) 1883-12-25. 1. p.

²⁶ BOROVSKY AMBRUS: *Magyarország vármegyéi és városai*. Bihar vármegye és Nagyvárad (Magyarország vármegyéi és városai, 1901) Bihar vármegye önkormányzata és közigazgatása a legújabb időkben. A vármegye tevékenysége a kiegészítés után. 585. p.; BK. 1876. május (10. évf., 112. sz.) 1876-05-16. 1. p.

²⁷ Fővárosi Lapok (a továbbiakban: FL) 1883. szeptember (229. sz.) 1467. p.; *Budapesti Hírlap* (a továbbiakban: BH) 1910. december (30. évf., 297. sz.) 1910-12-15. 10. p.

²⁸ BK. 1883. december (17. évf. 295. sz.) 1883-12-25. 2. p.; *Pesti Hírlap* (a továbbiakban: PH), 1894. augusztus (16. évf., 215. sz.) 1894-08-03. 4. p. A hivatali életrajzokra: MNL-OL. K-255. 1883-1-2026., 2017. számok.

²⁹ SZILASSY ALADÁR: *Az örök földesúr*. Necrolog. Protestáns Szemle. 1925. 25. p.

2. A közigazgatási gyakorlattal és képesítéssel rendelkező ítélő-bírák

A pénzügyi közigazgatási jogvédelemben résztvevők másik csoportjába a pénzügyminisztérium fogalmazási szakánál megkívánt minősítéssel, tehát pénzügyi-szakmai tapasztalattal rendelkező bírák tartoztak. A bíróság elnökei (*Madarassy Pál*, *Ludvig János*) is ebbe a személyi körbe tartoztak. Mindketten az állami pénzügyi apparátus magas szintű vezetői voltak, és kinevezésükkor közel három évtizedes szakmai múlt állt mögöttük.

Madarassy Pál ügyvédi oklevelét 1847-ben szerezte meg. 1847-ben Heves megyei alügyész lett, s még ez évben fogalmazó-gyakornok az udvari kamaránál, majd fogalmazói segéd az első földművelési, ipar- és kereskedelmi minisztériumban. Később a pénzügyminisztérium elnöki osztályán szolgált egészen a világosi fegyverletételig. A neoabszolutizmus időszakában végig állásban volt, 1867-ig a magyarországi pénzügyigazgatóságoknál alkalmazták. A második pénzügyminisztériumban osztálytanácsos, Lónyay Menyhért pénzügyministersége alatt már az elnöki osztályt vezette. 1868-ban miniszteri tanácsos lett és a közvetett adózási főosztály élére kapott kinevezést. 1871-ben államtitkári teendőkkel bízták meg, 1875-től államtitkári helyettes volt egészen 1883. december 31-ig.³⁰ Szapáry Gyula uralkodóhoz írt előterjesztése szerint „a pénzügyi közigazgatási bíróság sikeres működését leginkább az által hiszem biztosítani, ha a bíróság élére, annak elnökéül oly férfit sikerül megnyernem, ki egyrészt a legalaposabb ismeretével bír a pénzügyi közigazgatás minden ágazatának s másrészt egyéni tulajdonai és jelleménél fogva aziránt is biztosítékot nyújt, hogy a felek méltányos érdekeit az állami érdekekkel s a pénzügyi közigazgatás kívánalmaival helyes egyensúlyba képes hozni.”³¹

Ludvig János jogi tanulmányainak befejeztével, 1854-ben, húsz éves korában lépett pénzügyi szolgálatba. Pályája első éveiben Temesváron, Lúgoson, Nagybecskerekben, majd Kassán szolgált és korán a fogyasztási adók kiváló ismerője lett. *Lónyay* 1870-ben a pénzügyminisztériumba titkárnak nevezte ki. 1873-ban királyi tanácsos és szegedi pénzügyigazgató, majd öt évvel később miniszteri osztálytanácsos és fővárosi adófelügyelő. Mint a fogyasztási és adótörvények előadója, a petróleum-, szesz- és cukoradók behozatalát megelőző közös tárgyalásokon a magyar kormányt is képviselte.³² Szemlélete eltért a *Madarassy* által követett jogvédelmi iránytól. „Ő, mint a pénzügyi bíróság elnöke is első sorban hivatalnok s maga a megtestesült fiskálizmus. Ő, aki életének javát a pénzügyminisztérium büroiban töltötte, csak egy érdeket ismer: az államkincstár érdekét. Az, hogy elvégre az állampolgároknak is vannak érdekeik, az ő szemében másodrangú dolog.”³³

A pénzügyi közigazgatási bírák jelentős része a pénzügyminisztériumból került át, és korábban is olyan ügyekkel foglalkozott, melyek elbírálása 1884 után a pénzügyi közigazgatási bíróság hatáskörébe került. Ide sorolható *Kogler János* miniszteri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott pénzügyminiszteri osztálytanácsos, akik bírónak történő alkalmazásakor minisztériumi főtisztviselőkként dolgozott. *Kogler* bejárta a pénzügyi igaz-

³⁰ 1892-1896. évi országgyűlés STURM ALBERT (szerk.): *Országgyűlési almanach 1892-1897*. Budapest, 1892. Főrendiház XI. Ő Felsége által élethossziglan kinevezett főrendiházi tagok. Madarassy Pál 153-154. pp.

³¹ MNL-OL. K-27 (1883. 11. 20.) 19R/24. 19. p.

³² SZÉKELY VERA: *A központi államigazgatás tisztségviselői a dualizmus korában*. 3. rész: Magyar Királyi Pénzügyminisztérium (Forrástudományi segédletek 1. Budapest, 1985) (a továbbiakban: SZÉKELY) 32. p. BH. 1892. április (12. évf., 118. sz.) 6. p.; PH. 1892. április (14. évf., 118. sz.) 1892-04-28. 1-2. p.

³³ BH. 1893. január (13. évf., 23. sz.) 1-2. p.

gátás valamennyi korabeli stációját. 1869-ben jogakadémiai tanárként pénzügyminiszteri titkári kinevezést kapott, két év múlva a pénzügyi statisztikai ügyosztály vezetője lett. 1871-1875 között az adókievetés felügyeletét látta el, 1880-tól a közvetett adók főosztályának irányítója volt.³⁴

Hegedűs Ferenc jogi tanulmányait a kassai jogakadémián végezte. Hivatali pályáját 1852-ben fogalmazói gyakornokként a budai gyámi és királyi országos pénzügyigazgatóságnál kezdte. Kinevezése után fogalmazó, majd 1859-ben pénzügyi kerületi biztos, ezt követően 1865-ben az óbudai koronauradalom tisztartója lett. Innen került át 1870-ben a pénzügyminisztériumba, ahol 1874-től királyi tanácsosi rangban miniszteri titkárként alkalmazták. Ezt követően – kikerülve a központi adminisztrációból – pénzügyigazgatói kinevezést kapott. Előbb a beszercebányai, majd a nagyszombati pénzügyigazgatóságot vezette, ezután osztálytanácsosként a főváros adófelügyelője lett. A pénzügyminisztériumba 1878-ban visszatérve kezdetben a kamarai és koronauradalmak ügyeit intézte, majd az illetékügyi és az egyenes adók ügyének osztályát irányította. Azon kevesek közé tartozott, aki a korban szokásos adónemek kivetésében, és az adómentességi ügyekben egyaránt járatos volt. Rendkívül hasznos tagja lett a testületnek, hiszen a közigazgatási bíróság ügyforgalmának 70%-át éppen ezek az ügyek képezték.³⁵

Gróf Pongrácz Emil szintén számottevőnek mondható közigazgatási-szakmai gyakorlattal rendelkezett. Pesten és Bécsben folytatott jogi tanulmányokat, majd 1868-ban állami szolgálatba lépve pénzügyminiszteri titkár, 1878. januártól osztálytanácsos lett. Foglalkozott a házadó és a kereseti adók ügyeivel, dolgozott a minisztérium adóbehajtási osztályán, majd a dohányjövedéki és lottó-részlegében. Az 1884. évi kinevezésekor a dohányjövedéki, a lottó- és a lőpor-monopólium ügyeit irányító osztályt vezette. Mint a főrendiház született tagja a költségvetési viták alkalmával rendszeresen szerepelt. Különösen nagy figyelmet keltett az osztrák-magyar bank-társulat létesítéséről és szabadalmáról (1878) és a hitelműveletek útján fedezendő állami kiadásokról szóló (1879) törvényjavaslatok tárgyalásánál tartott beszédeivel. Felszólalt a pénzügyi közigazgatási bíróságról szóló törvény főrendiházi vitájában is.³⁶

Detrich Márton hivatali karrierjét 1868-ban pénzügyminiszteri fogalmazóként kezdte, ahol birtokrendezéssel, úrbéri ügyekkel, a korona- és kincstári uradalmak pénzügyeivel foglalkozott. Őt is Széll Kálmán juttatta nagyobb hivatalhoz, 1870-től miniszteri titkár, munkaköre kibővült a kincstári ügyészségek szervezésével és a jogügyek minisztériumi koordinálásával. 1880-tól miniszteri osztálytanácsos, a jogügyek, a budapesti kincstári jogügyi igazgatóság irányítója, a jogügyi képviselők vezetője volt.³⁷ *Pfriem László* pénzügyminiszteri osztálytanácsos volt. 1880 és 1886 között a pénzügyminiszté-

³⁴ BK. 1869. január (3. évf., 24. sz.) 1869-01-30. 1. p.; BK. 1869. október (3. évf., 241. sz.) 1869-10-21. 241. sz. 34. p.; SZÉKELY 32. p.; SZÉKELY: Miniszteri fogalmazói kar 12. p.; 1878. február (12. évf., 27. sz.) 1878-02-01. 1. p.

³⁵ BH. 1856. január (13. sz.) 1856-01-16. 1. p.; BK. 1875. február (9. évf., 34. sz.) 1875-02-12. 1. p.; BK. 1887. január (21. évf., 19. sz.) 1887-01-25. 1. p.; BK. 1889. július (23. évf., 160. sz.) 1889-07-12. 3. p.; SZÉKELY 32. p.

³⁶ SZÉKELY 21., 29., 33., 53. pp.; Magyar írók élete. Báró Pongrácz Emil. *Figyelő* 18. évf. (1885) 232–233. pp.; Az 1881. évi szeptember 24-ére hirdetett Országgyűlés Főrendi Házának Naplója. I. köt. 1881. szeptember 26–1883. május 28. 1881–77. 1881-I 526–527. pp.

³⁷ SZÉKELY 21., 32., 54. pp.; Magyarország tiszti cím- és névtára. 2. évf., 1875. Magyar kir. pénzügyminisztérium. 68. p.; Magyarország tiszti cím- és névtára. 4. évf., 1884. I. Rész M. kir. pénzügyminisztérium 127. p.

rium olyan részlegeit irányította, ahol díjak, bélyeg és jogilletékek kivetésével és a benyújtott panaszok intézésével foglalkoztak. Kinevezése előtt a díjak, bélyeg és jogilletékek ügyeit intéző minisztériumi osztály vezetője volt.³⁸

Raić György 1869-től dolgozott a pénzügyminisztérium horvát osztályán. Fokozatosan haladt a ranglétrán, bírói kinevezése előtt már zágrábi kataszteri igazgató volt. 1873-ban, Kerkápoly Károly minisztersége idején hivatali előjárója Madarassy államtitkári helyettes, és Marikovich osztálytanácsos volt, közvetlen munkatársai (Kogler, Pongrácz, Hegedüs, Priem) későbbi bírótársai lettek.³⁹ *Vöröss Sándor* is pénzügyminiszteri osztálytanácsosi címmel rendelkezett, de tulajdonképpen belső ember volt, hiszen a pénzügyi közigazgatási bíróság megalakulásától kinevezéséig ő szervezte és vezette annak hivatalát. Korábban Vas megyei királyi adófelügyelő volt, jogi tanulmányait a pesti egyetemen végezte, majd köz- és váltóügyvédi vizsgát tett. Pénzügyi szolgálatát 1868-ban kezdte, a győri pénzügyigazgatóság fogalmazó-gyakornoka lett. Később kataszteri titkár, majd a szombathelyi illetékkiszabási hivatal vezetője lett. Alkalmazása előtt 1881-ben Vas megye területén adófelügyelői megbízást kapott.⁴⁰

Voltak olyan bírák, akik a pénzügyi igazgatás területi vagy alágazati szintjéről kerültek az ítélőbírói székbe. Ide sorolható *Exner Nándor*, aki 1868-tól az ország különböző vidékén adófelügyelői állásban volt, majd 1876-tól a debreceni adóigazgatás vezetője lett. Bírói alkalmazása előtt a főváros megbecsült adófelügyelője volt.⁴¹ *Hammer Károly* is egész életét a pénzügyi igazgatásban töltötte. Fiskális szolgálatát 1868-ban, fogalmazói díjnyokként kezdte. Ekkor az új pénzügyminisztérium magyarországi és erdélyi kamarai, fiskális és koronauradalmak részlegén dolgozott, majd az 1875-től létesített királyi illeték-kiszabási hivataloknál töltött el huzamosabb időt. Kinevezése előtt a minisztérium fogyasztási adókkal összefüggő felügyeleti jogkörét látta el.⁴² *Dr. Fellegi Viktor* is 1869-től, a magyar pénzügyi adminisztráció újjászervezése óta folyamatosan a pénzügyi közigazgatás központi szerveinél állt alkalmazásban. Kinevezésekor a pénzügyminisztérium adókvetéssel és megállapítással foglalkozó ügyosztályának vezetője, de korábban hosszú ideig irányította az adók végrehajtását ellenőrző főhatósági részleget.⁴³

A pénzügyi judikatúrában alkalmazni kellett olyan bírákat is, akik a horvátországi ügyekben járatosak voltak. Egyikük volt *Marinovich Marcell*, aki kiváló eredménnyel elvégzett jogi tanulmányok után az 1843/1844-i országgyűlésen joggyakornok és jurátus volt, majd ügyvédi vizsgát tett. A bécsi udvari kamaránál 1844-ben vállalt állást, és szolgálatát igénybe vette az alkotmányos magyar pénzügyi kormányzat is. 1868-ban pénzügyminisztériumi osztálytanácsos, majd 1878-ban miniszteri tanácsos lett. Ebben a minőségében kezdetben a közvetett adók főosztályát, majd a jogi és horvát osztályokat

³⁸ Székely 21. p.; Tiszti címtár 5. évf., 1886. Magyarország. M. kir. pénzügyminisztérium 161. p.; BK. 1880. április (14. évf., 91. sz.) 1880-04-21. 1. p.; PK. 1888-11-09. 38. szám 1264. p.; PK. 1895-09-01. 23. sz. 461. p.

³⁹ BK. 1869. január (3. évf., 8. sz.) 1869-01-12. 1. p.; SZÉKELY 55. p.; BK. 1870. január (4. évf., 8. sz.) 1870-01-12. 1. p.; BK. 1884. február (18. évf., 30. sz.) 1884-02-06. 1. p.

⁴⁰ MNL-OL. K 255-1883-1-2016. Ő állította össze a pénzügyi közigazgatási bíróság döntvényeinek kötetét. A m. kir. pénzügyi közigazgatási bíróság döntvényei és elvi jelentőségű határozatai, az 1884., 1885. és 1886. években. Három kötet. Budapest, 1885-87.

⁴¹ BK. 1880. február (14. évf. 47. sz.) 1880-02-27. 1. p.

⁴² SZÉKELY 76. p.; BK. 1870. március (4. évf., 55. sz.) 1870-03-09. 1. p.

⁴³ SZÉKELY 22., 75. p.; Tiszti címtár 14. évf., 1895.I. Magyarország. Pénzügyi m. kir. minisztérium 188. p. BK. 1880. március (14. évf., 72. sz.) 1880-03-28. 1. p.

vezette. Közel negyven éves gyakorlatot szerzett a pénzügyi adminisztráció terén. A bírói kinevezési iratokból egyértelműen kitűnik, hogy nyelvismeretének és speciális társországi tárgyismeretének döntő szerepe volt a kinevezésében.⁴⁴ Hozzá hasonlóan *Keömley Nándor* is már 1869-ben a pénzügyminisztérium horvát osztályán dolgozott. Kinevezésekor a zágrábi pénzügyigazgató helyettese volt. Nehezen kideríthető okból először *Skerletz Károly* kinevezését tervezték, de végül *Keömley* kapott bírói megbízást.⁴⁵ *Zubkovics Arzén* is egész hivatali pályáját a pénzügyminisztériumban töltötte. 1874-ben osztották be a minisztérium horvát ügyekkel foglalkozó 15. ügyosztályára. A kinevezése előtt három évvel került át a 10. ügyosztályra, ahol a dohány és lottójövedéki ügyekkel, továbbá az adóvégrehajtások elvi felügyeletévek foglalkozott.⁴⁶

Ha tehát az ítélőbírói kinevezések szakmai hátterét vizsgáljuk, megállapítható, hogy a pénzügyi közigazgatási bíróság minden tagja jelentős pénzügy-szakmai tapasztalatokkal rendelkezett. Az első évben kinevezett testület két első osztályú bírása (*Marinovich, Kogler*) közvetlenül a pénzügyminisztériumból került ki, egy további bíró (*Hegedűs*) korábban szintén a pénzügyminisztériumban dolgozott. Később, amikor valamely pénzügyi kérdésben jártas bíró lemondott, vagy meghalt, a helyettesítésére konzekvens módon a minisztériumi apparátusból jelöltek utódokat.

Megállapítható az is, hogy az elnöki időszakok a személyválasztás terén is érezhetően különböztek egymástól. *Madarassy* lényegében egykori beosztottait ajánlotta a bírói helyekre, míg *Ludvig* idején már az általános közigazgatási bíróság leendő elnöke, *Wekerle Sándor* személyzeti szempontjai érvényesültek. Az utolsó két év a személyek kiválasztás terén is az általános hatáskörű közigazgatási bíróság megszervezésének – előre számítható – személyzeti igényeit vették figyelembe.

V. A bírák szakirodalmi, tudományos tevékenysége

A testület tagjainak kiválasztásakor, amint arra utalunk, szerepe volt a tudományos élet terén elért eredményeknek is. A bírák közül *Kogler János* korábban elmélyült, elméleti-tudományos munkássággal rendelkezett. Tudományos igényű tevékenységének egy része éppen a bontakozó pénzügytan területére esett. Ő volt az első hazai szerző, aki elvi szempontok szerint elemezte a korabeli, főleg német nyelven megjelent pénzügyi tárgyú jogi normákat. Az 1865-ben megjelent összeállítás ugyan eredetileg tankönyvnek készült, de már megjelenésekor nagy tekintélye volt, és a későbbi szaktudományi feldolgozások is gyakran hivatkoztak rá. Mivel a közigazgatási bíróság megalakulása idején a pénzügyi anyagi jogi szabályok, főleg az illetékekre vonatkozó normák hiányoztak törvénytárunkból, *Kogler* szaktudományos fejtegetései a bírótársak számára is sokáig használhatóak voltak. Ő volt az egyik szerkesztője a legnépszerűbb közigazgatási esetgyűjteménynek, 1877

⁴⁴ Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1866. Beamtenschematismus von Ungarn. 9. p.; PH. 1847. január-június (869. sz.) 1847-04-25. 1. p.; SZÉKELY: Miniszteri fogalmazói kar 12. p.

⁴⁵ SZÉKELY: *Pénzügyi jövedéki, műszaki és egyéb szaktisztviselők*. 102. p.; MNL-OL. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 1893.03.03.-i ülés. MNL-OL. K27_Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944. (8. ülés); PK. 1890-04-12. 11. sz. 292. p.

⁴⁶ SZÉKELY: *Miniszteri fogalmazói kar*. 35. p.; PK. 1894-04-21. 12. sz. 224. p.

és 1880 között ő gondozta, elemezte és kommentálta a Közigazgatási Döntvénytár pénzügyi jellegű döntéseit. A félévitalos gyűjteményes munka, a minisztertanács engedélyével a közigazgatást érintő elvi fontossággal bíró kormányrendeleteket és konkrét esetekre szóló rendelkezéseket is tartalmazott. Nem elhanyagolhatóak Kogler korai, a kassai jogakadémiai időszakában megjelentetett államelméleti munkái sem.⁴⁷

Székelly József szintén komoly szakirodalmi munkássággal rendelkezett. 1866-tól a marosvásárhelyi jogakadémián három évig tanította az osztrák polgári magánjogot, a pertant és a hűbérjogot. Ezt követően királyi ügyész lett, 1871-től királyi főügyész-helyettesi, majd a budapesti táblabírói kinevezést kapott. Nevéhez kötődik egy új szaktudományi részterület, a jövedéki büntetőjog meghonosítása.⁴⁸

Madarassy Pál, a bírói testület első elnöke már 1850-ben összeállította, kommentálta és publikálta a rendkívül szerteágazó osztrák (nálunk is hatályba léptetett) illetéknormákat.⁴⁹ Mivel a kiegyezés után nem született új illetékügyi szabályozás, számos tanulmányban értelmezte a továbbélő osztrák szabályokat és több, a hazai törvényi szabályozásra vonatkozó javaslatot készített.⁵⁰ A korabeli politizáló közvéleményben pozitív visszhangot váltott ki merész cikksorozata a közigazgatási bírászkodás átalakításának szükségességéről, hiszen bírósági elnökként javaslataiban a fennálló helyzetet és felügyeleti gyakorlatot is élesen bírálta.⁵¹ Taray Andor is számos közjogi tárgyú művet jelentett meg, melyek érintették az alkotmányos berendezkedésünk kiegyezés utáni alapkérdéseit. Fiatal korában ma is gyakran idézett művet írt Deák Ferenc európai horizontú politikai-közjogi nézeteiről, a felsőház szervezeti és hatásköri átalakításának szükségességéről, és igazságügyünk radikális változtatást igénylő helyzetéről. Concha Győző, a korszak szenvedélyes kritikusa nagy elismeréssel szólt az alkotmányozás alapelveiről írt munkájáról. Az alkotmányosság elvéről szólva említi, hogy az „természetes erőket tűnik föl még az újabb irodalomban is Taray nemes irányú munkájában (Vázlatok az alkotmányozási elméletek köréből). Így van ez a világ irodalmában is nagyrészt.” Schwarcz Gyula

⁴⁷ Kogler munkái: *Theses ex universa juris prudentia et scientiis politicis*. Budae, 1860.; *Az austriai pénzügyi törvényisme: vázlatban előadva és saját hallgatóinak szükségleteihez alkalmazva* Dr. Kogler Nep. János jogakadémiai tanár által. Kassán, [S. n.] 1865. 278. p.; *Általános vagy elméleti államtan*. Heckenast. Pest, 1868. Vö. ABAFI LAJOS: *Közigazgatási Döntvény-tár*. IV. köt. 1877-1879. Figyelő 6. (1879).

⁴⁸ SZÉKELY JÓZSEF művei: *Vélemény a marosvásárhelyi jogászegylet által kitűzött ezen kérdésre: Az írhoni börtönrendszer minő föltételek mellett volna hazánkban alkalmazható*. Marosvásárhely, 1874.; *Reductio és epuratio*. Marosvásárhely, 1875.; *Milyen legyen az új bünvádi eljárás? Vélemény és indítvány*. Marosvásárhely, 1875 és 1876.; *Büntető eljárás a jövedelmi kihágások tárgyában*. Budapest, 1877., 1878.; *A jövedéki kihágások büntető jogtana*. Budapest, 1881.; *Fiscalismus és jogszolgáltatás*. Budapest, 1882.; *A jövedéki büntető eljárásról tekintettel a monarchia mindkét felére*. Budapest, 1882.; *Das Gefälls-Strafverfahren in den beiden Hälften der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Budapest, 1882.; *Javaslat a jövedéki büntető eljárás egyöntetűsége és ideiglenes szabályozása tárgyában*. Budapest, 1883. JK. 1917-03-18. 11. sz. 105. p.

⁴⁹ *Lexicon der Stempel- und Gebühren-Gesetze vom 9. Februar und 2. August 1850*. Lauffer und Stolp. Pest, 1858. 520 p.

⁵⁰ *A bélyeg-illetékügy és pénzügyi eljárás reformja*. A jog. 8. évf. 37. sz. (1889.) 311–314. pp.; *Jogvédelem az illetékkiszabások ellen*. A jog. 8. évf. 51. sz. (1889.) 428–430. pp.; *A bélyeg és illetékek iránti törvények és szabályok lexikona*. Athenaeum, Budapest, 1883. 546 p.; *Bélyeg- és jogilletéki reformjavaslatok*. Ügyvédek lapja. 6. évf. 33. sz. (1889.) 5-6. p.; *Bélyeg- és jogilletéki reformjavaslatok*. Államny. Budapest, 1889. I. k., Általános jelentés: törvényjavaslat a bélyegadóóról. 639 p.; II. k., Törvényjavaslat a jogilletékről. 625 p.

⁵¹ Szervezzünk elsőfokú pénzügyi bíróságokat. *Ügyvédek lapja*. 6. évf. 51.sz. (1889.) 2. p.; *Első folyamodású pénzügyi bíróságokról (A jogorvoslatok rendszere)*. A jog. 8. évf. 8. sz. (1889.) 63–66. pp. Szépirodalmi munkásságáról: Heves vármegye. *Magyarország vármegyéi és városai*. Budapest, 1910. 388. p.

egyenesen az Akadémiai tagságra érdemes személyek között említette nevét: „mért melőzni oly derék állambölcsészeti író, mint Taray Andor.”⁵² Ezek mellett a pénzügyi közigazgatási bíróság bíróját a hazai bankjog egyik úttörőjeként tarthatjuk számon.⁵³

Pongrácz Emil neve szintén ismert volt a hazai pénzügyi publicisztikában, sőt a szélesebb irodalmi körökben is. A literátus gróf adatgazdag tanulmányban emlékezett meg Lónyay Menyhért pénzügyminiszter tevékenységéről és társszerzője volt annak a feldolgozásnak, amely a magyar pénzügyi kormányzat kiegyezés utáni öt éves időszakát objektív szempontok szerint elemezte. Ma már alig ismert, de fontos tanulmányt írt a hazai pénzügyi szaknyelv kialakulásáról és aktuális állapotáról. A hivatali stílusunk egyik első kritikusa volt, szerinte „szomorú igazság, hogy a kerek világon nincs művelt nép, mely anyanyelvén oly gyarlón írna, mint a magyar”.⁵⁴ A meglehetősen ritka hazai illetékjogi szakirodalom egyik alapműve szintén egy pénzügyi közigazgatási bíró, Hegedűs Ferenc tollából jelent meg. A tanulmány egyik fontos megállapítása szerint a jogalap nélkül beszedett illetéket az államnak minden esetben hivatalból vissza kell fizetnie.⁵⁵

Vöröss Sándor „A pénzügyi közigazgatási bíróság döntvényei és elvi jelentőségű határozatai” címmel adta ki a bíróság legfontosabb döntéseit. E döntvények és elvi jelentőségű határozatok 1885-től kezdve a Pénzügyi Közlöny külön mellékleteként jelentek meg. A sorozatnak komoly jogfejlesztő hatása volt. Beniczky Gyula is publikált egy figyelemre méltó cikket a közigazgatási bíróság segédszemélyzetének karrierlehetőségeiről.⁵⁶ Boné Géza a törvényhatóságok 1870. évi átszervezésekor szerzett, széles körű közigazgatási tapasztalatait összegezte ma is számon tartott tanulmányában.⁵⁷

VI. A bírák társadalmi státusa, családi és réteghelyzete

1. Az öröklött, vagy szerzett nemesi címmel rendelkező bírák

A pénzügyi közigazgatási bíróság egyetlen főrangú tagja Pongrácz Emil „szentmiklósi és óvári” báró, császári és királyi kamarás volt, aki születési joron tagja volt a törvény-

⁵² CONCHA GYÖZÖ: *Politika*. I. köt. 2. kiad. Budapest, 1907. 83. p.; JK. 1899-05-05. 18. sz. 138. p.

⁵³ Taray Andor: *Magyarország európai hatása és Deák Ferencz*. Budapest, 1869.; *Die europäische Mission Ungarns und Franz Deák: aus dem Ungarischen „Die europäische Mission Ungarns und Franz Deák”*. Gebrüder Rosenberg. Pest, 1870.; *Kiderítése egy parlamenti felsőház szükségének, elemei minősítésének, alkatrészei összeállításának és hatásköre korlátainak*. Pest, 1870.; *Vázlatok az alkotmányozási elmélet köréből*. Pest, 1873. *A bankügyről*. Pest, 1874.; *Parlamenti felsőház*. Budapest, 1874. *Eszmék az igazságszolgáltatási politika köréből*. Budapest, 1881. SZINNYEI 13. köt. 1296. p.

⁵⁴ PONGRÁCS EMIL legfontosabb munkái: *A nemzet vagyonáról*. Lónyay Menyhért pénzügyminiszter emlékirata nyomán. Pest, 1869. *A m. kir. pénzügyminiszterium öt évi működése 1867-71*. Budapest, 1873. (Lukács Bélával); *A financia magyarság*. Nyelvészeti tanulmány. *Magyar Nyelvőr* 4. évf. 1875. 123. p.

⁵⁵ HEGEDŰS FERENCZ: *Illetékvisszatérítés az államkincstár alaptalan gazdagodása esetében*. Közgazdasági Szemle 1902. 28. köt. I. 924-926. pp.

⁵⁶ BK. 1885. június (19. évf., 129. sz.) 1885-06-09. 3. p.; BENICZKY GYULA: *A pénzügyi közigazgatási bíróság segédszemélyzete*. JK. 1884-11-14. 46. sz. 365. p.

⁵⁷ Fejérmegye szervezete, az 1870. XLII. t.-cz. 91. §. értelmében kidolgozva. Székesfejérvár, 1871. ERDŐS FERENC: *Fejér vármegye alispáni hivatalának szervezete és ügyrendje*. Levéltári Közlemények, 58. (1987) 1-2. 84. p.; SZINNYEI I. kötet 1209. p.

hozás Főrendi Házának is. Említettük, hogy kinevezése előtt számottevő pénzügyi közgazgatási ismeretekkel és hivatali tapasztalattal rendelkezett. A Főrendi Házban a költségvetési viták aktív résztvevője volt, és szellemes hozzászólással méltatta a pénzügyi közigazgatási bíróságról szóló törvényjavaslatot is. Pongrácz Emil felszólalását meghallgatta az előkelők tanácskozásain rendre jelen lévő Tisza Kálmán is, és hallhatta, hogy Pongrácz szerint a kormány javaslata olyan garanciákat foglal magában, „melyeknél többet nem adhat az állam egyes polgárainak saját céljának kockáztatása nélkül.”⁵⁸ Lehet, hogy ez a felszólalás adott ötletet a gróf bírói kinevezéséhez. Nem zárhatjuk ki azt a lehetőséget sem, hogy Pongrácz már korábban értesült leendő kinevezéséről, hiszen hozzászólása a korábbi beszédeihez képest érzékelhetően lelkesebb, szakszerűbb és lojálisabb volt. A bárói rangú közigazgatási bíró társadalmi pozícióját jelzi, hogy temetésén jelen volt Szapáry Gyula gróf pénzügyminiszter és Tanárky Gedeon államtitkár is.⁵⁹

A pénzügyi közigazgatási bíróság első elnöke Madarassy Pál gojzesti és mezőmadarasi előnévvel szintén nemesi címmel rendelkezett. Édesapja hivatali és tudományos pályán tevékenykedett, az egri jogakadémia tanára és Heves vármegye főjegyzője, később a Helytartótanács tanácsosa végül királyi tábla bírója volt. Édesanyja, Weisz Francziska polgárszülők gyermeke volt.⁶⁰ A leendő elnök 1879-ben megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét, 1898-ban valóságos belső titkos tanácsos lett. Mint a főrendiházi tag, közreműködött az igazoló-, a naplóbíró-, a pénzügyi- és a föllirati bizottság, továbbá a királyi és országos közigazgatási és fegyelmi bíróság munkájában is. Madarassy hivatalos elismerése elnöki időszakában visszafogott volt, hiszen amikor 1892-ben saját kérelmére állandó nyugdíjba helyezték, az uralkodó „sok évi hű, kitűnő s érdemdús szolgálatait” csupán „teljes elismerését” nyilvánította ki.⁶¹

A bíróság kinevezéskor már nemesi címmel rendelkező tag volt beniceai és micsinyei Beniczky Gyula, aki lánya házasságkötése révén a tekintélyes Vay család grófi ágával került rokoni kapcsolatba. Fia, Beniczky Árpád országgyűlési képviselő, veje gróf Vay Tihamér főrendiházi tag volt.⁶² Beniczky megyei hivatali karriert futott nógrádi közép-nemes volt, aki a Tisza Kálmán által képviselt politikai irányzatot követte. Hasonló társadalmi háttérrel érkezett a székelyföldi előkelő családból származó, de korán árvaságra került Székely József is, aki mint „szegény sorsú egyházi árva” a kolozsvári liceum támogatása révén tanulhatott tovább. Egykori iskolájának tehetséges hallgatót támogatva „fillérekből gyűlt vagyonából” alapítványt hozott létre.⁶³ A király Székely József közigazgatási bírósági tanácselnöknek, nyugdíjazása alkalmából sok évi közszolgálata alatt szerzett érdemei elismerésül, a Ferenc József-rend középkeresztjét a csillaggal adományozta.⁶⁴

Öröklött nemesi címmel rendelkezett benedekfalvi Detrich Márton is. Detrich 1882-ben pénzügyminiszteri osztálytanácsosként, „sokévi közszolgálata közben szerzett kivá-

⁵⁸ Főrendi Házi Napló 1881. I. köt. 1881. szeptember 26–1883. május 28. 1881–77 (1881-I- 524–525. p.

⁵⁹ BH. 1886. február (6. évf., 45. sz.) 1886-02-14. 5. p.

⁶⁰ SZINNYEI 8. köt. 224–226. p.; Élet- és jellemrajzok. Az államtitkárok. (Madarassy Pál; Hieronymi Károly; Tanárky Gedeon; b. Fejérváry Géza tábornok; Prónay József; Matlekovics Sándor arcképeivel) Vasárnapi Ujság (a továbbiakban: VU) 27. évf. 1880. 39. sz. 638–639. pp.

⁶¹ PK. (1892-04-29) 9. sz. 665. p.

⁶² PH. 1894. augusztus (16. évf., 215. sz.) 1894-08-03. 4. p.

⁶³ A Kolozsvári evang. reform. Kollégium Értesítője az 1885/86-ik évről. Kolozsvár, 1886. 26. p.

⁶⁴ PH. 1913. április (35. évf., 82. sz.) 1913-04-06. 11. p.

ló érdemei elismerésül” III. osztályú vaskorona-rendet díjmentesen kapott az uralkodótól.⁶⁵ Hasonló társadalmi pozícionáltságot vélelmezhetünk Keömley Nándor esetében is, aki Zágrábból származó, raykai előnevű magyar nemesi család tagja volt.⁶⁶

Szilasi és pilisi Szilassy Aladár törzsökös magyar nemesi família leszármazottja volt, akiről temetésén Ravasz László, a Dunamelléki református egyházkerület püspöke úgy emlékezett meg, hogy e család „egyike azoknak a sajnosan ritka családoknak, mely a közel ötszáz éves királyi adomány révén, tudomásunk szerint Hollós Mátyás által neki juttatott birtokot, ma is magáénak mondhatja.”⁶⁷ Említést érdemel, hogy Szilassy 1909-ben – mint közigazgatási bírósági másodelnök – a főrendek közé került.⁶⁸

Revisnyei Reviczky Ambrus szintén előkelő ősökkel büszkélkedhetett. Amikor 1906-ban képviselőjelölt lett, arra hivatkozott, hogy „16 nemes őse van, amiért is császári kamarás lett.” Felesége, Kopácsy Mária néhai Kopácsy hercegprímás unokahúga volt.⁶⁹ Reviczky a pénzügyi közigazgatási bíróság működésének utolsó évében kapta a díjmentes kamarási méltóságot. Nyugdíjazásának évében 1909-ben az uralkodó „sok évi közszolgálat alatt szerzett érdemei elismerésül”, a Lipót-rend lovagkeresztjével is kitüntette.⁷⁰

Boné Géza „fülpösi” előnévvel szintén egy régi magyar nemesi család leszármazottja volt. Az uralkodó e családnév épségben tartása mellett „saját és törvényes utódai részére” a „gárdonyi” előnevet adományozta számára.⁷¹ Felesége Literáti Foghtü Vilma előkelő és vagyonos alföldi családból származott. A korabeli társadalmi rangot kifejező címadományozások között figyelemre méltó, hogy a bírák között három császári és királyi kamarás volt. Ezek egyike Boné Géza még bírói kinevezése előtt, 1880-ban, fehérmegeyi főjegyzőként kapta e címet. Ő egyébként pénzügy-miniszteri osztálytanácsosként, „hosszú, hű és sikeres szolgálatai” elismerésül, a III. osztályú vaskorona-rendet kapott, majd 1878-ban a „közügyek előmozdítása körül tett jeles szolgálatai elismerésül” a Ferenc József rend lovagkeresztjével is kitüntették. Már bíró volt, amikor Vilmos német császár, mint a Johannita lovagrend evangélikus ágának védője, a Johannita-rend díszlovagjává nevezte ki. A cím viselésére Ferenc József engedélyt adott.⁷²

A korabeli rangrend szempontjából külön kategóriát képeztek azok a bírák, akik szolgálatuk elismeréseképpen kaptak az uralkodótól nemesi címet. E körbe tartozott Fellegi Viktor, aki anyai ágon rokonságban volt az 1849. évben Krasznahorka-Váralja

⁶⁵ VU. 1891. (XXXVIII. évf.) 34. sz. 558. p.; PH. 1891. augusztus (13. évf.) 1891-08-20. 227. sz. 7. p.; BK. 1882. augusztus (16. évf.) 1882-08-31. 199. sz. 1. p. FL. 1882. szeptember 1882-09-01. 200. sz. 1248. p.

⁶⁶ BH. 1894. november (14. évf., 307. sz.) 1894-11-06. 9. p.; *Pesti Napló* (a továbbiakban: PN) 1894. november (45. évf., 307. sz.) 1894-11-06. 2. p.

⁶⁷ *Köztelek* 1924. 97-98. sz. 1924-12-14. 1221. p.

⁶⁸ BK. 1909. december (43. évf., 293. sz.) 1909-12-24. 1. p.; 1901–1905. évi országgyűlés STURM ALBERT, szerk.: *Országgyűlési almanach 1901-1906*. Budapest, 1901. Főrendiház XI. Ő Felsége által élethossziglan kinevezett főrendiházi tagok. 164. p.

⁶⁹ *Népszava*, 1906. július (34. évf., 167. sz.) 1906-07-17. 2. p.; BH. 1897. augusztus (17. évf., 238. sz.) 1897-08-27. 6. p.

⁷⁰ BK. 1896. április (30. évf., 98. sz.) 1896-04-28. 8. p.; *Pápai lapok* 23. évf., 1896-05-03.; BK. 1909. július (43. évf., 146. sz.) 1909-07-01. 1. p.

⁷¹ MNL-OL A 57-68 – 0698. K 19 – Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Királyi könyvek – 68. köt. 650. p.

⁷² Nekrolog. Boné Géza. *Dunántúli Protestáns Lap* 13. évf. 1902.VI. 808-809. p.; BK. 1878. július (12. évf., 166. sz.) 1878-07-19. 5203. p.; FL. 1880. január (16. sz.) 1880-01-21. 79. p.; BH. 1890. április (10. évf., 112. sz.) 1890-04-24. 5. p.; BH. 1890. szeptember (10. évf., 268. sz.) 1890-09-29. 5. p.

mellett az oroszok által kegyetlenül lemészárolt, a helyi nemzetőrséget vezénylő Hokky István pappal. Ferenc József „sok évi hű és buzgó szolgálata elismerésül” részére a magyar nemességet „kútvölgyi” előnévvel díjmentesen adományozta.⁷³ Hammer Károly polgári származású tisztviselő szintén ilyen módon kapott nemesi címet. A hivatalos közlöny tanúsága szerint a király a miniszterelnök előterjesztésére 1913-ban az akkori közigazgatási bírósági tanácselnöknek és törvényes utódainak, nyugalomba helyezése alkalmából, „sok évi szolgálata alatt úgy a közigazgatási, mint a bírói működése terén” szerzett érdemei elismerésül, „székelyhidi” előnévvel a magyar nemességet díjmentesen adományozta. Ugyanígy tiszteleti címet kapott „sok évi hű és sikeres szolgálata” jutalmául Raić György is, miután maga kérte nyugdíjaztatását. Ő a magyar nemességet „lonjai” előnévvel díjmentesen nyerte el.⁷⁴ Zubkovics Arzén közigazgatási bírósági ítélelőbíró és törvényes utódai is magyar nemességben részesültek, amit az uralkodó a bíró 1913-i nyugalomba helyezése alkalmából, „sok évi buzgó szolgálata elismerésül”, „Újszentiványi” előnévvel adományozott.⁷⁵

A király által élethossziglan kinevezett főrendiházi tagok és a főrendiház által élethossziglan megválasztott ötven főrendiházi tag között Madarassy Pál és Ludvigh János is helyet kapott.⁷⁶ Ludvigh János főrendi házi tagságához széles körben elterjedt, különös anekdota kötődik. A visszaemlékezések szerint az audencia szokott rendjében Wekerle Sándor miniszterelnök tette meg a királynak az előterjesztést. A magyar minisztertanács három jelöltjét ajánlotta, az első két név hallatán az uralkodó egyetértően reagált. Wekerle harmadikként említette régi pénzügyminisztériumi munkatársa, Ludvigh nevét, de csak a családnéve jutott eszébe. A király közbevágott, mondván, hogy a „kedves Ludvigh ellen sincs kifogása, mert hiszen az igen derék ember s az ő külön-vonatait szokta vezetni”. Wekerle előtt világossá vált, hogy az uralkodó Ludvigh János helyett Ludvigh Gyulát, az államvasutak elnökét értette, de nem jelezte a tévedést. Így történt, hogy főrendiházi taggá nem Ludvigh Jánost, hanem Gyulát nevezték ki, az érintett nem kis meglepetésére, mert akkor szó sem volt arról, hogy ilyen kitüntetésben részesül. Később azonban helyrehozták a hibát és az általános hatáskörű közigazgatási bíróság másod-elnökeként felsőházi tag lett. A király – feltételezték a kortársak – később sem tudta meg, hogy akkor nem az lett főrendiházi tag, akit a kormány kívánt kineveztetni.⁷⁷ Ő egyébként 1881-ben pénzügy-miniszteri osztálytanácsosként, „hosszú, hű és sikeres szolgálatai” elismerésül, a III. osztályú vaskorona-rendet is megkapta, még bírósági elnökként 1887-ben – a pénzügyigazgatás terén szerzett kiváló érdemek elismerésül – a Lipót-rend lovagkeresztjével tüntették ki. Ritka kivételként a törvények előkészítéséért is magas kitüntetést kapott: pénzügyminiszteri tanácsosként a cukor- és szeszadóról szó-

⁷³ PH. 1894. január (16. évf., 18. sz.) 1894-01-18. 9. p. BK. 1904. augusztus (38. évf., 184. sz.) 1904-08-11. 1. p.; BH. 1904. augusztus (24. évf., 223. sz.) 1904-08-12. 8. p.; MNL-OL A 57-71-0320. K 19. Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára - Királyi könyvek 71. köt. 282. p. Fellegi de Kútvölgy Viktor közigazgatási bírósági bíró.

⁷⁴ MNL-OL A 57-69-0383/a. K 19 – Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára – Királyi könyvek – 69. köt. 416. p.

⁷⁵ BK. 1913. március (47. évf., 67. sz.) 1913-03-21. 1. p.

⁷⁶ BK. 1901. október (35. évf., 251. sz.) 1901-10-31. 11. p.

⁷⁷ Ludvigh, a miniszterelnök és a király. PH. 1907. május (29. évf., 106. sz.) 1907-05-04. 8. p.; BK. 1897. január (31. évf., 15. sz.) 1897-01-20. 1. p.

ló törvények előkészítése körül szerzett kiválóbb érdemek elismeréséül 1888-ban a Szent István-rend kiskeresztjét kapta meg.⁷⁸

2. Polgárok, honoráciorok

A pénzügyi közigazgatási bíróság további ítélőbírái a polgári, értelmiségi, hivatalnoki társadalmi rétegekből származtak. A magyarosított nevű Taray Andor a pécsi polgári eredetű Reéh, Erreth, Mayer családokkal volt rokonságban. Amikor politikai pályára lépett, szavazóbázisát az állami, vármegyei és városi alkalmazottak és a szorosabb értelemben vett polgárok, ún. honoráciorok, kereskedők, iparosok képezték.⁷⁹ Amikor 1895-ben saját kérelmére nyugdíjazták, „buzgó és sikeres szolgálata elismeréséül” a Lipót-rend lovagkeresztjét kapta meg.⁸⁰

Kogler János is polgári családból származott; hivatali előmenetele társadalmi kapcsolataitól függetlenül alakult. A miniszteri tanácsosi címet és jelleget 1882-ben díjmentesen kapta. Amikor saját kérelmére nyugalomba vonult, a második osztályú vaskorona-rendet kapta az uralkodótól.⁸¹ Hivatali ideje alatt a honorácior ösöktől származó Pfriem László sem szerzett nemesi címet. Amikor 1905-ben a közigazgatási bírósági szolgálatát letette, a király a Lipót-rend lovagkeresztjével tüntette ki. Vagyoni helyzetére jellemző, hogy Irén nevű nagykorú árvája részére – tekintettel igazolt vagyontalanságára, munkas- és keresetképtelenségére – évi 1.468 pengő kegydíjat engedélyeztek. Róla azt lehetett tudni, hogy József főherceg egykori iskolatársa volt, akivel 1847-ben a kegyesrendiek budai gimnáziumát együtt végezték. Az osztály rendszeres találkozóiról a napilapok is tudósítottak.⁸² Teleszky Ferenc társadalmi pozíciója sem hatott közre bírói előmeneteléhez. Pályája végén az is felmerült, hogy az uralkodótól belső titkos tanácsosi méltóságot kap, de a minisztertanács javaslatával szemben nyugdíjazásakor „sok évi közszolgálata alatt szerzett kiváló érdemeiért díjmentesen a II. osztályú vaskorona-rendet kapta.”⁸³

A társadalmi hierarchia középső fokozatainak egyikén helyezkedett el Marinovich Marcell is, aki 1888-ban, nyugdíjaztatásának évében Lipót-rendet kapott.⁸⁴ Vele azonos pozíciót vélelmezhetünk Hegedűs Ferenc esetében is, aki 1892-ben saját kérelmére történt nyugalmaztatása alkalmából, „sok évi hű szolgálatai elismeréséül”, a Lipót-rend lovagke-

⁷⁸ BK. 1881. augusztus (15. évf., 188. sz.) 1881-08-19. 2. p.; BK. 1887. február (21. évf., 43. sz.) 1887-02-23. 1. p.; BK. 1888. szeptember (22. évf., 220. sz.) 1888-09-22. 1. p.

⁷⁹ Pécs város politikai arculata és országgyűlési választásai a dualizmus korában. *Tanulmányok Pécs történetéből* 20. (Szerk.: KAPOSI ZOLTÁN és VONYÓ JÓZSEF) Pécs Története Alapítvány. Pécs, 2009. 259-279. p.

⁸⁰ BK. 1895. augusztus (29. évf., 190. sz.) 1895-08-20. 1. p.; PK. 1895-08-20. 22. sz. 450. p.

⁸¹ BK. 1882. április (16. évf., 83. sz.) 1882-04-12. 2. p.; PN. 1905. június (56. évf., 156. sz.) 1905-06-07. 10. p.; BK. 1905. június (39. évf., 129. sz.) 1905-06-06. 1. p.

⁸² Zárszámadás, 1926-1927. Jelentés az 1926-1927. évi zárszámadásról 202. p.; BK. 1905. június (39. évf., 129. sz.) 1905-06-06. 1. p.; PN. 1905. június (56. évf., 156. sz.) 1905-06-07. 10. p.; BH. 1887. október (7. évf., 273. sz.) 1887-10-04. 8. p.

⁸³ MNL-OL. K27-1913.09.03. Napirend tárgya: (16. ülés) 6. Javaslat a belső titkos tanácsosi méltóság adományozására Teleszky Ferenc közigazgatási bírósági tanácselnök részére nyugdíjazása alkalmából (ME), BK. 1913. október (47. évf., 251. sz.) 1913-10-31. 1. sz.

⁸⁴ *Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1880-1881* (1. évf.) 4. rész – Hatóságok, intézetek, iskolák, egyesületek stb. 494. p. Magyarország tiszti cím- és névtára - 27. évf., 1908. Felsőcsászári és királyi ház és udvartartása. Cs. és kir. főhercegek és főhercegnők udvartartásai 25. p.

resztjét díjmentesen kapta.⁸⁵ Exner Nándor és Vöröss Sándor szintén azok közé tartoztak, akik nem örökölték rendi kori címet, méltóságot. Közigazgatási bírói tevékenységük ideje alatt és nyugalomba vonulásuk alkalmával sem kaptak uralkodói elismerést.⁸⁶

VII. A bírák életkori, vallási viszonyai és földrajzi-topográfiai kötődése

1. A bírák kinevezési életkora

Ha a pénzügyi közigazgatási bíróság ítélkezési periódusában (1884-1896) kinevezettek kinevezéskori életkorát tekintjük, általában megállapítható, hogy valamennyien komoly élettapasztalat birtokában és hosszú szakmai életút után nyertek alkalmazást. A kinevezéskori életkort tekintve Taray Andor és Marinovich Marcell (62) állt az élen, őket követte az elnökké kinevezett Ludvig János és a horvát ügyekben járatos Keömley Nándor (58). Madarassy Pál az elnöki kinevezésekor 56 éves volt, a bíróvá lett munkatársainak zöme tőle fiatalabb, egykori pénzügyminisztériumi beosztottja volt.

Az első kinevezési ciklusban általában idősebb kerültek a testületbe. Ebben az évben (1884) Taray Andor 62, Marinovich Marcell 62, Beniczky Gyula 57, Hegedűs Ferenc 56, Madarassy Pál 56, Kogler János 49, Székely József 44 éves volt. Ez a helyzet összefüggésben volt azzal, hogy a bíróság olyan hatásköröket gyakorolt, melyek korábban a pénzügyminisztérium megfelelő osztályaihoz tartoztak. Tarayt és Beniczkyt kivéve ezen osztályok – általában idősebb – vezető beosztású munkatársai kaptak bírói kinevezést.⁸⁷ A bíróság összetételének életkori adatait vizsgálva megállapítható, hogy Madarassy Pál elnöksége idején már szerepet kaptak a pénzügyi területen tevékenykedő, a pénzügyminisztérium, vagy a területi pénzügyi igazgatás alsóbb szintjein tevékenykedő szakemberek is. Így került a testületbe 1885-ben 54 évesen Detrich Márton és a következő évben a szintén 54 éves Pfriem László, továbbá az 51. életévét éppen betöltő Exner Nándor. Később is érvényesült az a tendencia, hogy a megüresedett bírói helyekre a hasonló munkakört ellátó pénzügyi kormányzati részlegekből választottak bírákat. Ebben a tekintetben tehát az életkornak és az eltöltött hivatali időnek kevesebb szerepe volt. E körbe tartozik Raić György, aki 1888-ban 57 évesen lett közigazgatási bíró, Keömley Nándor, aki az 1893-as kinevezésekor 58 éves volt, Vöröss Sándor, akit 1893-ban 56 évesen neveztek ki, Fellegi Viktor, aki 1895-ben 55 éves korában kapott bírói széket. Ide sorolhatjuk Hammer Károlyt és Zubkovics Arzént is, akik 1895-ben 58, illetve 49 évesen lettek pénzügyi közigazgatási bírák.

A bíróság pénzügyi apparátuson kívüli tagjai általában fiatalabbak voltak. Pongrácz Emil 1885-ben 43 évesen, Teleszky Ferenc egy évvel később szintén ebben a korban kapott kinevezést. Boné Géza 1885-ben 45 évesen lett pénzügyi közigazgatási bíró. Reviczky Ambrus 1893-as kinevezésekor 58 éves volt. A legfiatalabb korban kinevezett bíró Szilassy Aladár (39) volt, akire 1886-ban a szakmai paritás biztosítása érdekében

⁸⁵ BK. 1892. november (26. évf., 270. sz.) 1892-11-25. 1. p.; PK. 1892-12-01. 28. sz. 1247. p.

⁸⁶ BH. 1897. október (17. évf., 291. sz.) 1897-10-19.; PN. 1898. október (49. évf., 281. sz.) 1898-10-11. 6. p.

⁸⁷ A hivatali életrajzokra: MNL-OL. K-255. 1883-1-2026., 2017. számok.

volt szükség. Nyilvánvaló, hogy Ludvig János 1893-as kinevezésében és vezetői megbízásában életkorának (58) nem volt meghatározó szerepe.

Az ítélő-bírák döntő többsége tehát az 1840-es évek elején született, közülük többen az 1848-as minisztériumi apparátusban dolgoztak, majd néhányan (*Marinovich, Pfriem, Hegedűs, Madarassy, Ludvig*) a neoabszolutizmus idején is hivatalt viseltek. A bírói kinevezéseknél egyébként nem számított hátránynak, hogy *Madarassy* Kossuth Lajos minisztériumában volt kezdő szakember és az sem, hogy *Detrich* és *Hegedűs* egykoron önkéntes nemzetőrként szolgált.⁸⁸

2. A bírák vallás szerinti megoszlása

A bírói testület kinevezésére vonatkozó hivatalos előterjesztésekben nem szerepeltek a javasolt személyek vallására utaló adatok. A személyi iratokból, a nyilvános közéleti aktivitásból, a hírlapi tudósításokból és – nem utolsósorban – a gyászjelentésekből azonban pontosan követhető a bírák konfesszionális helyzete. A protestáns testületi tagok között elsőként kell említenünk Szilassy Aladárt, aki a tolnai református egyházmegye és a budapesti református egyház gondnoka, és a budapesti református ifjúsági egyesület elnöke volt.⁸⁹ Később a dunamelléki református egyházkerületben Kerkápoly Károly, Ballagi Mór és Szilágyi Dezső világi konventtagok mellett őt is az egyik világi jegyzővé választották.⁹⁰

Szilassy nevéhez kötődik a hazai Keresztény Ifjúsági Egyesület megalakítása. 1883-ban először jelent meg magyar földön a Keresztény Ifjúsági Egyesületek Világszövetségének svájci kiküldöttje, hogy az angol Williams által alapított mozgalmat, amely a névleges keresztyénség helyébe a gyakorlati keresztyénséget kívánja állítani, Magyarországon is népszerűsítse. A magyar ágazat egyik első vezére Szilassy Aladár volt. E szervezet keretei között alakult meg Magyarország első cserkészcsapata. A református emlékezet úgy tartja számon, hogy ő volt az első cserkészcsapat tényleges szervezője is. Ravasz László „A halál árnyékában” című könyvében (melyet egészébe Szilassy emlékének szentelt) azt írta, hogy „világi létére az ő hangtalan egyénisége volt Magyarország egyik legkülönb református lelkipásztora és legeredményesebb igehirdetője.”⁹¹

Boné Géza szintén református hitet követett, aki hosszú ideig viselte a Dunántúli Református Egyházkerület mezőföldi egyházmegyéjének gondnoki tisztségét. Említendő, hogy ebben az időben Tisza Kálmán ugyanott világi főgondnok volt. Nekrológiájának szerzője is kiemelte, hogy vegyes házasságból származása, Székesfehérvár közismert erős római katolikus felekezetiessége, továbbá a katolikus főgimnáziumi iskolázottsága

⁸⁸ „...Süvegemen nemzetiszín rózsá...” ’48-49-es nógrádi nemzetőrök, honvédek, gerillák. *Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból* 21. Önkéntes nemzetőrök. Salgótarján, 1999. 39. p. A losonci rendőrségbe 1848. március 24-én hitet tettek között volt Detrich Márton.

⁸⁹ SZILASSY ALADÁR közéleti művei: *A keresztyén munka s ebben az ifjúság szerepe*. Budapest, 1892.; *A keresztyén ifjúsági egyesületekről*. Beszéd, elmondta Kolozsvárott a ref. theologiai fakultás aulájában 1896. febr. 22. tartott vallási összejövetelen. Budapest, 1896; *Az ifjúság keresztyén gondozása*. Felolv. 1904. szept. 15. a prot. irod. társaság díszközgyűlésén. Budapest, 1904. SZINNYEI 13. köt. 927. p.

⁹⁰ FL. 1885. november (283. sz.) 1885-11-19. 1886. p.; BH. 1933. december (53. évf., 279. sz. 1933-12-08. 9. sz.

⁹¹ BH. 1920. október (40. évf., 235. sz.) 1920-10-05. 3. p.; BH. 1927. július (47. évf., 155. sz.) 1927-07-12. 1. p. RAVASZ LÁSZLÓ: *A lélek szolgálata*. Gyászbeszéd Szilassy Aladár felett. Budapest, 1924. [1925.] Bethlen ny. 4. p.

ellenére hűségesen szolgálta egyházát.⁹² Székely József is református vallású volt. Detrich Márton és Beniczky Gyula evangélikus vallást követte, az utóbbi egyházi tisztséget is vállalt, nógrádi esperességi felügyelő volt.

A római katolikus hitfelekezet tagja volt Kogler János, aki alkalmanként mérsékelt egyházi szerepet is vállalt.⁹³ Ezt a vallást követte Madarassy Pál, Ludvig János, Pongrácz Emil báró és Reviczky Ambrus is.⁹⁴ A görög-keleti felekezet követője volt Raić György és Zubkovics Arzén. Utóbbi fia harmincöt éves korában a budai görög-keleti szerbek püspöke lett. Az új püspök nagybátyja, Stojkovics Arzén szerb püspök volt, akit a szerbek két ízben is megválasztottak pátriárkának.⁹⁵

3. A bírák regionális-földrajzi kötődése

A közigazgatási bírák pontos lokális kapcsolatait nehéz megállapítani. A következőkben csupán azt vizsgáljuk, hogy közülük kik voltak azok, akik kizárólag Budapesthez kötődők, továbbá azt, hogy a többieknek a bírói kinevezés előtt milyen regionális vagy helyi közéleti tevékenységük volt.

A huszonkét bíró közül mindössze hárman (Fellegi Viktor, Pfriem László és Zubkovics Arzén) voltak olyanok, akik minden irányú – a későbbi ítélkezés szempontjából releváns – szakmai gyakorlatukat a fővárosban szerezték.⁹⁶ A többi bíró rövidebb-hosszabb ideig vidéki beosztásokban dolgozott, és az akkori ország különböző területein látott el pénzügyi igazgatási vagy jogalkalmazással összefüggő feladatokat. Beniczky Gyula Nógrád megyei birtokos volt, politikai-közéleti tevékenysége Heves megyéhez és Fülekhez kötődött. Boné Géza székesfehérvári lakos volt, Detrich Márton Liptó-Benedekfalván született, és az ország számos területén szerzett pénzügyi jártasságot. Kogler János jelentős ideig Kassán tevékenykedett, Székely József pénzügyi hivatalnoki karrierjét Kolozsvárron és Marosvásárhelyt kezdte meg, később lett királyi táblabíró Budapesten.⁹⁷ Exner Nándor hosszú ideig a debreceni pénzügyigazgatóságon dolgozott, Hammer Károly huzamosabb időt töltött el a kolozsvári jószágigazgatóság kerületében.⁹⁸ Hegedűs Ferenc, mielőtt osztálytanácsosként a főváros adófelügyelője lett, a besztercebányai, majd a nagyszebeni pénzügyigazgatóságot vezette. Keömley Nándor kinevezése előtt zágrábi pénzügyi igazgatóhelyettes volt. Ludvig János mielőtt a fővárosba került, Temesváron, Lúgoson, Nagybecskerekén, majd Kassán szolgált. Madarassy egy ideig Heves megyei alügyész volt. Marinovich Marcell szolgált a temesvári és eszéki pénzügyi kerületben, Pongrácz Emil Mohorán született, iskoláit Vácon, Esztergomban, Egerben és Rozsnyón végezte. Raić György zágrábi kataszteri igazgató volt. Reviczky Ambrus sokáig Veszp-

⁹² *Dunántúli Protestáns Lap*. 13. évf. 1902. VI. Nekrológ. Boné Géza. 808–809. pp.

⁹³ Katolikusok értekezletei. PN. 1897. június (48. évf., 168. sz.) 1897-06. 2. p.

⁹⁴ PH. 1907. május (29. évf., 106. sz.) 1907-05-04. 9. p.; BH. 1886. február (6. évf., 45. sz.) 1886-02-14. 5. p.; BH. 1910. december (30. évf., 297. sz.) 1910-12-15. 10. p.

⁹⁵ FL. 1888. november (327. sz.) 1888-11-26. 2403. p.; BH. 1913. február (33. évf., 38. sz.) 1913-02-13. 11. p.

⁹⁶ BH. 1904. december (24. évf., 346. sz.) 1904-12-15. 10. p.; PH. 1904. december (26. évf., 347. sz.) 1904-12-16. 17. p.; BH. 1887. október (7. évf., 273. sz.) 1887-10-04. 8. p.

⁹⁷ PH. 1917. március (69. sz.) 1917-03-10. 7. p.

⁹⁸ VU. 1918. 65. évf. 38. sz. 511. p.; VU. 1917. 522. p.

rémében élt, itt indult az országgyűlési választásokon is. Szilassy Aladár korábban Tolna megyében praktizált.

Taray Andor egykor polgármestere, majd országos képviselője volt Pécs városának. Teleszky Ferenc Békés megyében kezdte pályáját, hosszú ideig a gyulai törvényszéken bíráskodott. Vöröss Sándor Vas megye királyi adófelügyelője volt.⁹⁹

VIII. A bírói testület összetétele és a nemzetiségi kérdés

A bírák kiválasztásában nem érzékelhető egyenes szándék a testület magyar jellegének biztosítására. Kétségtelen, hogy Horvátország sajátos viszonyaira ebből a szempontból is figyelemmel kellett lenni, hiszen a horvát képviselők már a törvény országgyűlési vitáján felvetették a horvát nemzetiségű bírák választásának szükségességét. A képviselőház 1883. május 4.-i, 240. országos ülésén *Vuchetich István* horvát képviselő azt kérte, hogy legalább egy horvát nemzetiségű bíró legyen a pénzügyi közigazgatási bíróság tagjai között. Erre – szerinte – azért van szükség, mert horvát területen kb. két millióan élnek, és innen várhatóan sok kérelem érkezik majd a bírósághoz. Utalt arra is, hogy a horvát-magyar kiegyezésről szóló 1868. évi XXX. tc. 58. §-a szerint a horvát-szlavón előterjesztésekre a létesítendő bíróságnak is horvát nyelven kell válaszolnia. Indítványozta, hogy a Horvátországból érkező beadványokról horvát nyelvű bírói ítéletek szülessenek.

Szapáry Gyula pénzügyminiszter válaszában egyértelművé tette, hogy a bíróságnak nem lesz horvát nemzetiségű tagja. Az ítélő személyzet kiválasztásánál azt tekinti irányadó szempontnak, hogy a bírák szakmai és emberi kvalitásai megfelelőek legyenek, a származásuk a kinevezésnél nem számít. A hivatalos nyelvre nézve közölte: a bíróság azon határozatait, melyeket Horvátországra nézve hoz „mint minden egyéb ügyben, a magyar mellett horvát nyelven is kiadatnak.” Azt azonban szükségesnek látta, hogy a bíróság nem ítélő személyzetének kiválasztásakor gondoskodni kell olyan „egyénről”, aki horvátul is tud.¹⁰⁰

A bírák kinevezésére vonatkozó együttes miniszteri előterjesztésnek komoly közjogi akadály is volt. A horvát-magyar kiegyezés szerint ugyanis a pénzügyminiszter közös volt, az igazságügyet azonban horvát autonóm ügynek, önálló belső önkormányzattal rendelkező végrehajtási ágazatnak tekintették. A képviselőházi vitában a pénzügyminiszter arra is utalt, hogy a (bírákra vonatkozó személyi előterjesztést tárgyaló) minisztertanácsban bármelyik miniszter érvényesítheti álláspontját. A minisztertanács személyi javaslatait az államháztartási érdekeket képviselő pénzügyminiszter terjesztette az uralkodó elé.¹⁰¹ Szapáry Gyula az előszentesítést kérő két feliratában biztosította az uralkodót, hogy javaslatai garantálják az állam érdekeit, hiszen az „elnök és bírák kine-

⁹⁹ BH. 1900. október (20. évf., 297. sz.) 6. p.; HÉJJA JULIANNA ERIKA: *Békés vármegye archontológiája és prozopográfiája 1715–1848*. Közlemények Békés megye és környéke történetéből 11 (Gyula, 2009). Békés vármegye tisztviselői, szegődményes alkalmazottai és szolgaszemélyzete 1715–1848. *Prozopográfiai adattár* 271. p.; BK. 1882. május (16. évf., 104. sz.) 1882-05-06. 25. p.

¹⁰⁰ Az 1881. évi szeptember 24-re hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. I. Képviselőházi Napló XII. köt. 345–346. pp.

¹⁰¹ MNL-OL K-255. 1881-1-172. sz.; Első javaslat 1881. 300–305. pp.; Második javaslat 1882. 224–225. pp.; Ellenőr XIV. évf. 69. sz. 1882. febr. 8.

vezése iránt megteendő pénzügyminiszteri javaslat csak oly egyéneket fog figyelembe venni, kikről meg van győződve, hogy azok kellően megbízhatók, és az állam igazságos érdekei iránt érzékkel bírnak.”¹⁰²

A pénzügyi közigazgatási bíróság hivatalosan 1884. január 1-én alakult meg. Az első teljes tanácsülésről készült jegyzőkönyv¹⁰³ szerint az ítélő fórum első elvi problémája a hivatalos beadványok és okiratok fordításának kérdése volt. Az első két hónapban meglepően nagy mennyiségű „tót, orosz, román szerb és olasz” nyelvű beadvány érkezett a közigazgatási bírósághoz, melyek a polgári törvénykezési rendtartás (1868. évi XLIV. tc.) 554. §-a szerint csak akkor voltak teljes bizonyító erejűek, ha hitelesített fordításuk a bíróság rendelkezésére állt. Márpedig a közigazgatási bíróság számára fontos volt, hogy a „vitás ügyekben használt fordítások is teljes hitelességgel bírnak.”¹⁰⁴

A pénzügyi közigazgatási bíróság elnöke még ezen a napon írásban kérte a pénzügyminisztert, hogy a fordításhoz és hitelesítéshez igénybe vehesse a miniszterelnöki fordító osztály segítségét, ha ez nem lehetséges, a költségeket a bíróság utólag elszámolhassa. A pénzügyminisztériumban készült – Wekerle Sándor által már másnapra összeállított – válasz szerint a pénzügyi közigazgatási bírósághoz beadott idegen nyelvű dokumentumokat nem kell feltétlenül hitelesíttetni. A bíróságot létrehozó törvény ugyanis tételesen felsorolta a polgári törvénykezési rendtartás azon §-ait, melyeket a pénzügyi jogszolgáltatás során alkalmazni kellett. Ezek között nem szerepelt a hitelesítésről szóló 554. §. A pénzügyminisztériumi állásfoglalás szerint ennek ellenére magára a bíróságra kell bízni, hogy mikor tartja elégségesnek az egyszerű fordítást, s mely esetben véli annyira fontosnak az ügyet vagy az iratot, hogy hiteles fordítást kívánjon. Ezen utóbbi esetben – a pénzügyminisztérium szerint – tolmácsot kell alkalmazni, mert a miniszterelnökségi osztály tolmácsai nem készíthetnek hiteles fordításokat.

A fiskális szemléletet tükröző minisztériumi állásfoglalás szerint azonban „teljesen elégséges lenne, ha a nem magyar nyelven érkező beadványok és iratok tartalma a bíróság vagy a segédszemélyzet által tolmácsoltatnék”, és csak fontosabb esetekben kerülne sor egyszerű fordításra. Hiteles fordítást pedig csupán kivételes esetben kellene kérni, akkor, ha „a többi tárgyiratok egyáltalán nem szolgáltatnak alapot az ügy elbírálására”. A miniszteri személyzeti táblázat tanúsága szerint a bíróság egyes tagjai a németen kívül a „horvát, olasz és tót” nyelvek birtokában vannak. A fordítást a pénzügyminisztérium fordító osztálya a horvát és szerb nyelvek esetében vállalhatja, a többi nyelven felmerülő igényeket a miniszterelnökség sajtóosztálya teljesíthetné. A pénzügyminiszter kérte a bíróság elnökét, hogy „hiteles fordításokat ne kívánjon, hanem fontos esetekben is, amennyire lehet, a miniszterelnökségi fordító osztály fordításával érje be”. Ha elengedhetetlen, természetesen igénybe lehet venni a külön tolmácsokat, az igazságügyminisztérium 1873. október 22-i 62942. számú rendelete értelmében.¹⁰⁵

Már az első időszakban rendkívül fontos volt a pénzügyi közigazgatási bíróság *jogfejlesztő* szerepe. A testület teljes tanácsülésben hozott döntvényei törvényt pótoltak és törvényi erővel bírtak. A bíróság nagy súlyt fektetett arra, hogy a döntéseket meg is je-

¹⁰² MNL-OL. K-255. 1881-1-2106. sz. 1881. okt.15-i irat.

¹⁰³ MNL-OL. K 225 1884-1-10.

¹⁰⁴ MNL-OL. K 255 1884-1-461.

¹⁰⁵ MNL-OL. K 255 1884-1-461. 5–6. pp.

lentesse. Különösen fontos volt ez Horvát-Szlavónia esetében, amely területre a bíróság területi illetékessége kiterjedt. A bíróság teljes tanácsban hozott döntvényeit horvát nyelvre is lefordították és azt – pénzügyminiszteri megbízásból – a fordító Kóczyán Samu magánmunkálataként megjelentették. A horvát bánt is megkeresték a döntvények hivatalos közzététele érdekében.¹⁰⁶

A bíróság személyi összetételét vizsgálva megállapítható, hogy négy bíró rendelkezett speciális horvátországi ismeretekkel. *Raić György* 1869-től dolgozott a pénzügyminisztérium horvát osztályán, *Marinovich Marcell* 1878-ban miniszteri tanácsosként a pénzügyminisztérium a jogi és horvát osztályait vezette. Amint utaltunk rá, kinevezésében fontos szerepe volt nyelvismeretének és speciális társországi tárgyismeretének.¹⁰⁷ Hozzájuk hasonlóan *Keömléy Nándor* is már 1869-ben a pénzügyminisztérium horvát osztályán dolgozott. Kinevezésekor a zágrábi pénzügyigazgató helyettese volt. *Zubkovic Arzen* is egész hivatali pályáját a pénzügyminisztériumban töltötte. 1874-ben osztották be a minisztérium horvát ügyekkel foglalkozó 15. ügyosztályára. Ő egyébként az asszimilációs irányú szerb politika híve volt. Már 1868-ban elítélte az újvidéki „Zastava” politikai rögeszméit, a budapesti egyetemen tanuló szerb ifjúság fő feladatának a szerb nyelv és a szerb szépirodalom művelését tekintette. Zubkovic egy ilyen ifjúsági egyesület titkára volt.¹⁰⁸ A hazai asszimiláció egyik példájaként említhető Taray Andor esete is, aki a Chachinovich családnevét magyarosította. Ügyét, mivel a hivatalos belügyminiszteri rendelet a Tarai névváltozatot engedélyezte, politikai ellenfelei egy nemzeti identitását feladó szervilis személy névhamisítási eseteként tartották számon.¹⁰⁹

IX. A bírák közéleti szerepvállalása, társadalmi aktivitása

Az 1883. évi XLIII. tc. 4. §-a szerint a pénzügyi közigazgatási bíróság elnökére és bíráira kiterjedtek a bírói hatalomról szóló törvény szolgálati pragmatikára vonatkozó rendelkezései, azzal a módosítással, hogy az igazságügy-miniszternek biztosított hatáskör a pénzügyi közigazgatási bíróság esetében a pénzügyminisztert illette. Eszerint az alakuló közigazgatási bíróság bírója sem lehetett országgyűlési képviselő, gyakorló ügyvéd, ügynök, továbbá nem viselhetett más, akár állami (polgári, katonai és fizetések egyházi), törvényhatósági vagy községi hivatalt vagy szolgálatot. A bíró nem lehetett tanár vagy tanító, nem folytathatott kereskedést vagy ipari tevékenységet, és egyéb olyan foglalkozást, amely hivatala függetlenségével nem fért össze, vagy amely őt bírói kötelességei teljesítésében gátoltathatta. A pénzügyi közigazgatási bíró sem lehetett politikai folyóirat tulajdonosa, kiadója vagy szerkesztője.

¹⁰⁶ MNL-OL. K 255 1886-1-2299. sz.

¹⁰⁷ *Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1866*. Beamtschematismus von Ungarn. 9. p.; PH. 1847. január-június (869. sz.) 1847-04-25. 1. p. SZÉKELY Miniszteri fogalmazói kar 12. p.

¹⁰⁸ PN. 1868. október (19. évf., 5459. sz.) 1868-10-24. 2. p.

¹⁰⁹ NAGY IMRE GÁBOR: *Névmagyarosítási törekvések a dualizmus kori Pécsen és Baranyában 1867–1895*. *Baranyai történetírás*. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1990/1991. (Pécs, 1992) Tanulmányok a nemzetiségtörténet köréből. 306. p.; 1872. február (6. évf., 48. sz.) 1872-02-29. 1. p. A névhamisításról lásd NÉMETH BÉLA: *Adalékok Taray Andor életéből*. In: Pécsi Napló, 1900. dec. 25. 4–5. pp.

A bíró ugyan tagja lehetett a törvényhatósági vagy községi képviselő-testületeknek, de azoktól megbízatást vagy kiküldetést nem fogadhatott el. A közigazgatási bíróság bírója sem lehetett tagja valamely politikai vagy munkás-egyletnek, illetőleg gyülekezetnek; nem vehetett részt azok gyűléseiben, nem támogathatta az ilyen egylet vagy gyülekezet határozatát vagy kérvényét. A személyi függetlenség garanciájaként a törvényesen kinevezett közigazgatási bírót (a törvényben meghatározott eseteken és módon kívül) nem lehetett hivatalából elmozdítani. A bíró, miután 70-ik évét betöltötte, nyugdíjba vonult, kivéve, ha a pénzügyminiszter hivatalának folytatására felszólította, és ő a további szolgálatot vállalta. A bírót hetvenedik évének betöltése előtt csak akkor lehetett nyugdíjazni, ha testi vagy szellemi fogyatkozás miatt hivatalos kötelességei teljesítésére véglegesen képtelenné vált, vagy ha az általa betöltött bírói állást a törvény megszüntette (1869. évi IV. tc. 17. §).

A fenti rendelkezések tehát nem zárták ki azt, hogy a bírák – hivatásukkal összeférő – közéleti aktivitást folytassanak. A bírák közül legélénkebb közéleti tevékenységet Reviczky Ambrus végzett, aki aktívan közreműködött az Országos Kaszinó megalakításában. Ennek előzményei 1882-ig nyúlnak vissza, amikor a régi képviselőház első emeleti dísztermében Wekerle Sándor, a későbbi háromszoros miniszterelnök, Reviczky Ambrus és Perczel Gyula megbeszélést hívott össze.¹¹⁰ A jelentős befolyással rendelkező társaskör igazgatóságában az arisztokráciát gróf Zichy Jenő, a köznemességet a szervezésben kiemelkedő érdemeket szerzett Reviczky Ambrus, a polgárságot pedig Wekerle Sándor képviselte. A 1883-ban elfogadott alapszabály szerint alakított igazgatóság tagja lett Reviczky is. Ez a társadalmi szerepvállalás szerepet játszhatott Reviczky bírói kinevezésében.

Taray Andor közvetlenül a pénzügyi közigazgatási bíróság megalakulása előtt fontos állami feladatot kapott. A sichelburg-marienthali határigazítási kérdésben 1883-ban alakított országos bizottság tagjaként és a testület jegyzőjeként a horvátországi képviselőkkel kellett egyeztetnie és javaslatot készítenie. Taray a kialakított eljárásrend szerint létrehívott, a határviszonyokat a helyszínen tanulmányozó albizottságnak is tagja volt.¹¹¹ Ez a közreműködés országosan is ismertté tette a nevét. A sichelburgi (zsummeráki) terület hovatarozása több mint száz éve vitatott volt. A tizennégy négyszögmérőföldnyi terület közigazgatási szempontból a horvát bán hatósága alatt állt, de minthogy Krajna is jogot formált rá, a politikai képviseltetése átmenetileg függőben maradt. A horvát-magyar kiegyezés után így az a különös helyzet alakult ki, hogy a horvát tartományi kormány építette meg az ottani utakat, működtette az oktatási intézményeit, de ezen a területen nem tartottak választásokat, a kerület nem küldött képviselőt a közjogi testületekbe. Terület lakosai a tizenhatodik században Boszniából kimenekült úgynevezett uszkókok voltak, akik a görög keleti vallásukat a görög katolikussal cserélték föl.

A magyar kormány már hajlandó lett volna kompromisszumot kötni a kérdésben, amikor Taray – alapos levéltári kutatások nyomán – kimutatta, hogy a krajnaiak által követelt sichelburgi (zsummeráki) vár és kerülete birtokjogi és nemzetközi jogi szempontból egyaránt Krajna birtokában van, így követelésük jogalap nélküli. Az időközben nyug-

¹¹⁰ GÁBOR ISTVÁN: *A magyar zeneművészek háza*. Budapest, 1971. (9. évf.) 5. sz. 23. p.; NOVÁK BÉLA: *Fővárosi kaszinók. Társasélet Pesten és Budán*. Budapesti Negyed 46. (2004. tél) 100. p.; FL. 1883. január (25. sz.) 1883-01-30. 163. p.

¹¹¹ BH. 1883. június (3. évf., 159. sz.) 1883-06-10. 3. p.

díjazott közigazgatási bíró alapos tanulmányáért tízezer korona tiszteletdíjat kapott. Halálakor, mint a zsummeráki kérdés szakértőjeként és megoldójaként tisztelegtek előtte.¹¹²

Beniczky Gyula bírói megbízatása előtt tagja volt az országos kataszteri bizottságnak, ahol folyamatosan bírálta a vonatkozó törvény vontatott végrehajtását és a megalakított kataszteri szervezetek működését. A testület osztályértekezlete elfogadta Beniczky azon indítványát, hogy a kataszteri munkálatokat szakszerűen meg kell vizsgálni, és – amennyiben szükséges – törvényi változtatással gyorsítani kell.¹¹³

Detrich Márton bírói kinevezése előtt a római és görög katolikus főpapok halála után a javadalmi törzsvagyonnak a hagyatéki tömegből való elkülönítésére alakított vegyes bizottság – pénzügyminisztert képviselő – tagja volt, és bíróként a magyar társalkodó kör örökös tiszteletbeli tagjaként fejtett ki élénk tevékenységet.¹¹⁴ Kogler János bírói megbízása előtt az Országos Statisztikai Tanács aktív tagja volt, és ebben feladatkörében számos beadvánnyal segítette a hivatalos statisztika szervezésének ügyét. Amikor pénzügyi közigazgatási bíró lett, e feladatkörét a pénzügyminiszter báró Andreanszky István osztálytanácsosnak adta át.¹¹⁵ Ludvig János még miniszteri tanácsosi beosztásában az „Adria” magyar tengeri hajózási részvénytársaságban a pénzügyminisztériumot képviselte, Marinovich Marcell ellenőrző tanácsi tag volt a Magyarországi Tisztviselők Önszegélyező Egyletében, majd a Magyar Turista Egyesület 1892-es, Eötvös Loránd elnökölte megalakításában is vett részt.¹¹⁶ Teleszky Ferenc és Szilassy Aladár közigazgatási bírósági tanácselnökök a hatásköri bíróság tagjai voltak, Vöröss Sándor a Magyar Agrár- és Járadékbank Részvénytársaság igazgatósági tagja lett 1895 júniusában.¹¹⁷

X. A bírói testület tagjainak hatalmi pozícionáltsága, politikai kapcsolatai

A bírák – alkalmazásuk előtti – politikai-közületi tevékenységét tekintve Beniczky Gyula aktivitása emelhető ki, aki 1865-től országgyűlési képviselő volt, és pénzügyi közigazgatási bírói kinevezéséig – egy ciklust kivéve – folyamatosan részt vett a képviselőház munkájában. Tisza Kálmánt már a balközép párt tagjaként szolgálta, később is a miniszterelnök bizalmasa maradt. Képviselőként a költségvetési bizottság tagja volt, többször felszólalt az adóügyi javaslatok vitájában.¹¹⁸

¹¹² Főrendiházi irományok, 1896. XXIII. köt. 986-1002. sz. Irományszám: 1896-987. 194. p.; BH. 1900. október (20. évf., 298. sz.) 6. p.

¹¹³ Békésmegyei közlöny, 1880 (7. évf.) január-június 70. sz. 1880-04-13. 1. p.

¹¹⁴ BK. 1884. január (18. évf., 6. sz.) 1884-01-08. 1. p.; BK. 1885. január (19. évf., 11. sz.) 1885-01-15. 2. p.; FL. 1889. január (26. sz.) 1889-01-26. 191. p.

¹¹⁵ BK. 1870. július (4. évf., 156. sz.) 1870-07-12. 3043. p.; BK. 1884. január (18. évf., 20. sz.) 1884-01-24. 1. p.

¹¹⁶ BH. 1891. május (11. évf., 119. sz.) 1891-05-01. 10. p.; BK. 1869. október (3. évf., 241. sz.) 1869-10-21. 3550. p.; Magyar Turista-Közlöny. A Fin de Siècle című szépirodalmi hetilap melléklete. (Szerk.: Kövér Géza és Kahn József) I. évf., 1892. 25. p.

¹¹⁷ BK. 1908. június (42. évf., 136. sz.) 1908-06-14. 1. p.; Magyarország tiszti cím- és névtára. 30. évf., 1911. I. Magyarország M. kir. igazságügyi ministerium 457. p.

¹¹⁸ PÁLMÁNY BÉLA: *A magyar törvényhozás levéltárának rövid története és mai tagolódása*. Levéltári Közlemények, 68. (1997) 1-2. 229. p.; BK. 1867. november (1. évf. 197. sz.) 2286. p.; BK. 1868. július (2. évf., 153. sz.) 1940. p.; FL. 1865. november (267. sz.) 1865-11-21. 1059. p.

1867-ben a költségvetési bizottság nevében Beniczky tett előterjesztést, amelyben Tisza Kálmán indítványát támogatta. Az ülészakon nagy vitát kiváltó megyei kérdésben is Tisza álláspontját képviselte, mondván, hogy áldozni kell a megyei autonómiából, ha nálunk valóságos parlament lesz, a minisztérium nemcsak felelős, hanem – a királyét kivéve – minden idegen befolyástól független lesz, ha országunk képes lesz megszerezni a nemzeti önállás legfőbb biztosítékát, a magyar hadsereget.¹¹⁹

A későbbi közigazgatási bírónak van egy – napjainkig ható – jelentős intézkedése is. 1868-ban a költségvetési bizottság Beniczky indítványára javasolta a Ház hivatalának újjászervezését, továbbá „a képviselőház iratai, naplói, jegyzőkönyvei és egyéb okmányai folytonos, pontos és szigorú felügyeletét”. Azt is kívánatosnak tartotta, hogy a törvényhozás hivatalnokai begyakorolt, képesített, megbízható egyének legyenek, mindez pedig csak állandó hivatalnokok által eszközölhető.¹²⁰ A pétervásári kerületben 1870-ben szintén képviselő lett, röviddel ezután eredményesen szervezte kerületi, később a Tisza Kálmánt hatalomra juttató országos pártfűziót.¹²¹ Bírói tevékenysége röviddel kinevezése után a képviselőházban szőnyegre került, amikor Barla József képviselő nyilvánossá tette mulasztását, miszerint nyolc hónapja nem referált egy ügyet, ráadásul hazavitte a hivatalos ügyiratokat. Thaly Kálmán szerint a baj oka nem a pénzügyi közigazgatási bíróság túlterhelése, hanem a szakképzettség hiánya és az, hogy „protectióból nevezik ki az embereket.”¹²²

Taray Andor is a bíróság egyik politikusi körből verbuválódott tagja volt, aki országgyűlési képviselőként, 1872-től három ülészakon képviselte Pécs szabad királyi város választópolgárait. 1872-ben, annak ellenére, hogy a 48-as ellenzéket a tekintélyes Irányi képviselte, a kormánypárt részére mandátumot szerzett. 1875-ben a Tisza Kálmán-féle Szabadelvű Párt képviselője lett, és megtartotta képviselői pozícióját 1878-ban is. Pártállása az országos politikának megfelelően változott, kétségtelenül a kormányfő politikai irányzatát követte. A képviselőház könyvtári bizottsága élén állt, s 1878-ban az ő kezdeményezésére kezdődtek el a parlamenti cserekapcsolatok.¹²³

Boné Géza is szorosan kötődött Tisza Kálmánhoz. A Dunántúli Református Egyházkerület mezőföldi egyházmegyéjének gondnokaként a generális világi főgondnoksága alatt tevékenykedett. Boné jó kapcsolatot ápolt Szögyéni Marich Lászlóval is; az egyik visszaemlékezésben az olvasható, hogy (saját érdemei mellett) egykori hivatali felletése, „nemes jóakarata és pártfogása” tette lehetővé közigazgatási bírói kinevezé-

¹¹⁹ BK. 1867. november (1. évf. 197. sz.) 1867-11-06. 2286. p.

¹²⁰ PÁLMÁNY BÉLA: *A magyar törvényhozás levéltárának rövid története és mai tagolódása*. Levéltári Közlemények, 68. (1997) 1-2. 229. p.

¹²¹ FL. 1870. május (110. sz. 1870-05-22. 90. p.; BK. 1872. június (6. évf. 141. sz.) 1872-06-22. 1. p.; PRAZNOVSZKY MIHÁLY: *Nógrád Megye Sajtótörténete 1846–1919*. Múzeumi Értekező 2. Salgótarján, 1985. 16. p.; FL. 1880. április (99. sz.) 1880-04-30. 496. p.

¹²² Képviselőházi Napló 1884-87. VIII. köt. (165. országos ülés január 21. 1886.) 97–98. pp.

¹²³ Pécs város politikai arculata és országgyűlési választásai a dualizmus korában. Tanulmányok Pécs történetéből 20. Szerkesztette: Kaposi Zoltán és Vonyó József. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2009. 259–279. p.; BH. 1896. október (16. évf., 280. sz.) 1896-10-11. 7. p.

sét.¹²⁴ Boné udvari kamarás volt, így a gyakori uralkodói kihallgatásokon ő referált a királynak a közigazgatási bíróság működéséről.¹²⁵

Reviczky Ambrus függetlenségi párti jelöltként részt vett az 1906-i veszprémi képviselőházi választásokon. A Népszava tudósítója szerint „Reviczky Kossuth táviratával korteskedett, mely őt hivatalos jelöltnek nevezte ki és azzal, hogy ő is Zemplénben született, mint Rákóczi és Kossuth Lajos, továbbá, hogy ő Wekerle Sándorral, Kossuth Ferencsel, Ludvig Lajos vasúti elnök-igazgatóval rokonságban van, s ami fő, 16 nemes őse van, amiért is császári kamarás lett.”¹²⁶ Nyugdíjazása után Exner Nándor is politizált; 1906-ban a pozsonyvárosi 48-as függetlenségi kör elnöke lett.¹²⁷

XI. A bíróság elnökei, vezetői attitűdök

1. Kormányzati kritériumok a vezetők kiválasztásánál

Az uralkodóhoz felterjesztett pénzügyminiszteri ajánlás szerint „ritka szellemi tulajdonainál” és harminchat éves szakmai gyakorlatánál fogva Madarassy Pál volt legalkalmasabb erre a tisztségre. Egyértelművé tette kiválasztás szempontjait az a szövegrész, amelyben a miniszter a bíróság elnökének közjogi befolyására utalt. Eszerint „a pénzügyi közigazgatási bíróság sikeres működését leginkább az által hiszem biztosítani, ha a bíróság élére, annak elnökéül oly férfit sikerül megnyernem, ki egyrészt a legalaposabb ismeretével bír a pénzügyi közigazgatás minden ágazatának s másrészt egyéni tulajdonai és jelleménél fogva aziránt is biztosítékot nyújt, hogy a felek méltányos érdekeit az állami érdekekkel s a pénzügyi közigazgatás kívánalmaival helyes egyensúlyba képes hozni.” Szapáry Gyula pénzügyminiszter tehát egykori kiváló munkatársában látta a finansziális érdekek egyik biztosítékát.¹²⁸ A pénzügyi közigazgatási bíróság működésének adatai azonban azt igazolják, hogy az első elnök az állami érdekek biztosítása mellett nagy jelentőséget tulajdonított a jogos állampolgári érdekek kincstárral szembeni védelmének is.

A korabeli közéletben nagy visszhangot váltott ki az a bátorság, amellyel a pénzügyi közigazgatási bíróság elnökeként, 1888 októberében négy törvényjavaslatot dolgozott ki és nyújtott be a Wekerle Sándor pénzügyminiszternek. A reformok a bélyegadó és a jogil-

¹²⁴ Nekrológ. Boné Géza. *Dunántúli Protestáns Lap* 13. évf. 1902. VI. 808-809. p.; BH. 1890. augusztus (10. évf., 228. sz.) 1890-08-19. 4. p.

¹²⁵ BH. 1899. november (19. évf., 312. sz.) 1899-11-10. 6. p.; BH. 1900. november (20. évf., 320. sz.) 1900-11-21. 8. p.

¹²⁶ *Népszava*, 1906. június (34. évf., 149. sz.) 1906-06-26. 4. p.; *Népszava*, 1906. július (34. évf., 167. sz.) 1906-07-17. 2. p.; BH. 1910. december (30. évf., 297. sz.) 1910-12-15. 10. p.

¹²⁷ BH. 1906. november (26. évf. 304. sz.) 1. p.

¹²⁸ Az előterjesztés – Wekerle Sándor osztálytanácsos által fogalmazott, és Szapáry Gyula pénzügyminiszter által változtatás nélkül jóváhagyott – tervezete: MNL-OL.) K-255. 1883-1-1891., tisztázott változata MNL-OL. K-255. 1883-1-1925. A Budapesten keltezett 1883. nov. 29-i uralkodói kinevezés a MNL-OL. K-255. 1883-1926. számon található.

leték megállapításának jogi feltételeiről, a készpénzben fizetendő bélyegadó és jogilleték kezeléséről végül az első folyamodású pénzügyi bíróságok létesítéséről szoltak.¹²⁹

A bélyegadó és a jogilleték reformját célzó javaslatok indokolásában meglepő élességgel bírálta a vonatkozó hatályos szabályozást. Ezek szerint súlyos kifogás alá estek a gyakorlati alkalmazhatóság, az egységesség és az érthetőség szempontjából. Nem véletlen, írta, hogy ezekre a normákra tömeges panasz van, pedig ezek a szabályok képezik a pénzügyi adminisztráció és a közigazgatási bíraskodás alapját. A pénzügyi ítélkezés azért ingatag, mert ezek a szabályok a „szükséges jogelvi egyöntetűséget nélkülözik, az ország más törvényeivel összhangzásban nincsenek”. Ezért az állampolgárok is „számos sérelmet szenvednek.” A pénzügyi közigazgatási bíróság bírójaként naponta tapasztalja ezt az ellentmondást. A javasolt átalakítás az adózóknak és kincstárnak egyaránt érdeke lenne. „Mert világos, megérthető, könnyen kezelhető törvény, mely – az állam pénzügyi érdekeinek szemmel tartása mellett – az adózók terhet igazságosan, arányosan és méltányosan felosztja, a felelősséget szabatosan körülírja, nemcsak egyenes módon fokozza az állam jövedelmét, hanem a törvény végrehajtását is egyszerűsíti.”¹³⁰

Sokat elárul a vonatkozó illetékügyi szabályozás helyzetéről, hogy a magyar országgyűlés 1867-től 1887 végéig hozott 974 törvénye között huszonnégy olyan volt, amely a bélyeg- és jogilleték tárgykörében született, nyolcvanhat pedig olyan, amely érintette a bélyeg és jogilletékek kérdését. A magyarországi illetékügyi szabályok lassan eltávolodtak a korábban közös osztrák normáktól, a díjjegyzékek és díjszabások is jelentősen módosultak, és a szaporodó szétszórt normák a gyakorlati jogalkalmazás számára követhetetlenekké váltak. A jogszolgáltatási anomáliák mindennaposak és kínosan észlelhetők lettek, és gyakran súlyos anyagi károkat okoztak. Hogy mindez az összhang és következetesség rovására ment, „bizonyítja a mai tűrhetetlen állapot, amely közéletünknek ezt a speciális baját szülte; amelynek a jogász-világ a „lelet-mizériák” nevet adta és melynek szaklapjainkban nyitott rovata a panaszok kiapadhatatlan tárházát szolgáltatja.”¹³¹

Madarassy szerint ezekkel a reformokkal nem kell megvárni a polgári törvénykönyv kodifikációját. Az elhúzódhat, ezt a feladatot pedig sürgősen meg kell oldani. Amíg az államnak erre a bevételre szüksége van, a bélyegadó vagy jogilleték tárgyai és megállapításuk elvi alapjai nem változnak. A változtatásra azonban kényszerítő szükség van, hiszen a „szövevényes bélyeg- és illetéki törvényeinkben odáig jutottunk, hogy a laikus, de az ügyvéd is, aki azzal mindig foglalkozni kénytelen, csak nehezen bírja magát tájékoztatni.” A szabályok ellentmondásait a pénzügyi közigazgatási bíróság kénytelen volt az „eszközök legutolsója, döntvények által megoldásra juttatni, hogy judikatúrája egységes voltát megőrizhesse és a pénzügyi adminisztrációnak határozati joggal felruházott szerveit még nagyobb zavarokba ne sodorja.”¹³²

¹²⁹ A törvényjavaslatok: MADARASSY PÁL: *Bélyeg- és jogilletéki reformjavaslatok*. Államnyomda. Budapest, 1889. I. k., Általános jelentés: törvényjavaslat a bélyegadóról. 639 p. II. k. Törvényjavaslat a jogilletékről. 625 p. Vö: RÓKA JÓZSEF: *A Madarassy-féle törvényjavaslatok*. 1. [r.] Ügyvédek lapja. 6. évf. 38. sz. (1889) 2. p.

¹³⁰ MADARASSY PÁL: *Bélyeg- és jogilletéki reformjavaslatok*. Ügyvédek lapja. 6. évf. 33. sz. (1889.) (a továbbiakban: MADARASSY 1889) 5–6. pp.; LUKÁCS BÉLA: *A magyar pénzügyi igazgatás története*. PN. 24. évf. 98. sz. 1873. április 29.

¹³¹ MADARASSY 1889. 5. p.; Margitai József (szerk.): *Állami pénzügyigazgatás*. Budapest, 1901. 25. p.

¹³² MADARASSY 1889. 5. p.; LUKÁCS BÉLA: *A magyar pénzügyi igazgatás története*. Jogügyi képviseltetés. PN. 24. évf. 100. sz. 1873. május 1.

Az érdemi reform nem nélkülözhetette az adózók jogainak és az elévülés kérdéseinek tételes megállapítását. „Az általános jogelvek mellőzése, milyennel a mostani törvények mellett gyakran találkozhatunk, továbbá fenn nem tartható, hiszen az állam és adózó fél között felmerült vitás kérdések elintézését jogi lelkiismeret hatása alatt működő bírákra bíztuk.” Madarassy élesen bírálta a tárgybeli 1873. évi IX. tc.-t, amely sem jóhiszeműséget, sem véletlenséget, sem elháríthatatlan akadályokat, sem az értelmezés sokféleségének lehetőségét nem vette számba, a peres eljárásban felmerült bélyeghiányok miatt kiszabott felemelt illetéket, tehát vagyoni kárt, sem mérsékelni, sem elengedni nem engedélyezte. A jogállami követelményekkel ellentétben állónak minősítette az 1881. évi XXVI. tc. 18. §-át is, amely az állami jogszervezet egy „tekintélyes és tiszteletreméltó osztályát”, az ügyvéd kart illetéksorbitás miatt még elzárással is fenyegette. Álláspontja szerint fejlett jogérzékkel bíró államban, súlyos következmények nélkül ezek a viszonyok nem tarthatók fenn. „Súlyosítja e bajokat a bélyeg és jogilletéki törvények és szabályok összeállításához tartozó díjjegyzék rendszertelen, laza, és ellentmondó intézkedésektől hemzsegő szerkezete.”¹³³

A szakmabeli kortársak elismeréssel fogadták a tárgybeli törvényjavaslatokat. Egyöntetű volt az álláspont, hogy a három tervezet elfogadásával a vonatkozó jogi normák szabatosabbá és alkalmazhatóbbá válnának. Megszűnnének a zaklató jellegű rendszabályok, mellőzni lehetne a leletjuttatást, a beadványok bélyegilletékeinek kezelésében kellő méltányosság érvényesülne, az ügyvédek és közjegyzők elleni túlságos és igazságtalan szigor is enyhülne. A fizetési kötelezettségek sorrendje szabályozottá válna, az eddigi szabályok elavult és gyakorlati értékkel nem bíró intézkedéseit törölni lehetne és az illetékkezelésben az „igazságosságot és méltányosságot a szükséges szigorral és szabáttal lehetne párosítani.”¹³⁴

2. Új közigazgatási bíróságok létesítésének terve

Az első folyamodású pénzügyi közigazgatási bíróságok föllállításáról szóló negyedik Madarassy-tervezet szintén kedvező visszhangot váltott ki a korabeli jogászok között. „Ritkán hallottunk még bírói székről sújtóbb ítéletet az államélet egyik legfontosabb intézménye felett.”-írta Fraenkel Sándor a Jogtudományi Közlönyben.¹³⁵ A tervezet akkor jelent meg, amikor Tisza Kálmán bejelentette a közigazgatási rendszer hazai reformjának régen várt napirendre vételét. Amikor a miniszterelnök értesült Madarassy tervezetéről, a pénzügyi közigazgatás átszervezésének országgyűlési előterjesztését a következő év januárjára halasztotta, mert pénzügyminiszterével, Wekerle Sándorral tanulmányozni kívánta az újabb javaslatot.¹³⁶

¹³³ MADARASSY 1889. 6. p.; MARISKA VILMOS: *A magyar pénzügyi törvényisme kézikönyve*. Harmadik, teljesen átdolgozott kiadás. Franklin Társulat. Budapest, 1882. 28. p, 29. p, 30. p, 32. p.

¹³⁴ RÓKA JÓZSEF: *A Madarassy-féle törvényjavaslatok*. 1. [r.] Ügyvédek lapja. 6. évf. 38. sz. (1889.) 3. p.;

¹³⁵ MADARASSY PÁL: *A bélyeg- és illetékügy reformja*. JK. 1888. 50. sz. (1888-12-14) 415. p.; Vö: MARTONYI JÁNOS: *A közigazgatási bíráskodás bevezetése, szervezete és hatékonysága Magyarországon (1867–1949)*. Acta Jur. et Pol. Tom. XX. Fasc. 2. Szeged, 1973. 5. p.

¹³⁶ BH. 1889. december (9. évf., 355. sz. 1889. 12. 5.); BH. 1888. november (8. évf. 321. sz. 1888-11-20.) 3. p. A BH. 1889. december (9. évf., 355. sz. 1889. 12. 5.) száma ismertette, hogy az *Ügyvédek Lapja* VII. évfolya-

A közigazgatási bíróság elnökének előterjesztése a pénzügyi jogvédelem gyökeres szervezeti átalakítását célozta. Az 1883. évi XLIII. tc. 1. §-a a bélyegadó és jogilletéki vitás ügyek elbírálására második és utolsó fellebbezési fórumként a pénzügyi közigazgatási bíróságot rendelte. A jogvédelmi testületet 1884-ben hat bíróval állították fel, a rendkívüli ügyszám-növekedés miatt az érdemi ítélkező-személyzet létszámát 1885-ben kilencre, 1886-ban pedig már 12-re kellett bővíteni. A bíróság működésének első öt évében a közigazgatási döntések elleni fellebbezések háromszorosára növekedtek; 1884-ben 3966, 1885-ben 8781, 1886-ban 10262, 1887-ben 10113 és 1888-ban 10604 jogorvoslati kérelem született. Ez a fejlemény ellentétben állt a feltevessel, hogy a bíróság elvi határozatai és döntvényei irányt mutatnak a jogalkalmazásnak, érdemben segítik, javítják a bizonytalan hivatali ügyintézt.

A bírósági statisztikák igazolták, hogy a nagymértékű ügyszám-növekedést nem az egyenes adókkal összefüggő jogviták eredményezték.¹³⁷ A bíróság működése alatti, 1889-ig terjedő időszak két adóciklusában ugyanis a beérkezett egyenes adókkal összefüggő ügyek mennyisége csaknem azonos (az 1884/1886-os kivétési időszakban 4206, az 1887/1889-es periódusban 4353) volt. A közigazgatási bíróság ügyforgalmának jelentős részét a bélyeg- és jogilletéki ügyekben előforduló fellebbezések tették ki. Madarassy a jogviták nagy számát főleg az ügyféli bizalmatlanságnak tulajdonította, hiszen az adózó fél az illetékkiszabási hivataltól kapott fizetési meghagyást annál a pénzügyigazgatóságnál fellebbezhette meg, amellyel szemben hagyományos ellenérzést táplált. Nem véletlenül, hiszen a felülvizsgáló szerv is az adóigazgatás szervezeti egysége volt, amely irányította az első fokú (kivető) hatóságot. Az adózók abból indultak ki, hogy a sérelmesnek tartott kiszabást éppen az a pénzügyigazgatóság, vagy annak egy közege végezte, amelyhez ügyét fellebbeznie kell, és amely szerv szintén a pénzügyminisztérium felügyelete alatt áll, így elhatározásának teljes szabadságával nem rendelkezik. Az illetékek kiszabása királyi adóhivatalok feladata volt, az ügyeket intézők viszont nem rendelkeztek jogi minősítéssel. A bizalmatlanság általános jelként a felek még a javukra szóló pénzügyigazgatósági határozatokat is a közigazgatási bíróság elé vitték, mert attól összecszerűen kedvezőbb ítéletet reméltek.¹³⁸

Madarassy előterjesztése szerint a pénzügyi közigazgatási bíraskodást általánossá kellene tenni, és szervezetét is radikálisan át kellene alakítani. A pénzügyi közterhekkel összefüggő jogvitákat nyolc székhelyen szervezett első fokú társasbírói fórum elé javasolta utalni. Ez felelne meg a jogállamiság követelményeinek, hiszen így független testület garantálhatná az egyének jogos érdekeinek védelmét. A javaslat szerint az első folyamodású pénzügyi bíróság egy elnökből, a szükséges számú ítélőbíróból, és a megfelelő segéd-és kezelő személyzetből állna, és a királyi törvényszékek elnökeivel, bíráival illetve segéd-személyzetével egyenlő ranggal és jelleggel működne. Az ítélő

mában Madarassy Pál: Szervezzünk elsőfokú közigazgatási bíróságokat címmel rendkívüli figyelemre érdemes cikket írt.

¹³⁷ MNL-OL. K 255 1885-1-1451. sz.; MNL-OL. K255 1886-1-2299. sz.; FRAENKEL SÁNDOR: A pénzügyi közig. bíróság működése 1885. évről. JK. 1886 (XXI. évf.) *Törvénykezési szemle*. 5. sz. (1886. január 29.) 37. p.; MNL-OL. K 255 1886-1-503. sz.; MNL-OL. K 255 1887-1-48. sz.; MNL-OL. K 255 1888-1-47. sz.; MNL-OL. K 255 1889-1-79. sz.; MNL-OL. K 255. 1891-1-58. sz.

¹³⁸ MADARASSY PÁL: *Első folyamodású pénzügyi bíróságokról (A jogorvoslatok rendszere)*. A jog. 8. évf. 8. sz. (1889.) 63. p.

bírák felét a bírói hivatal viselésére képesítettek közül, másik felét a pénzügyi szakértőkből kellene kinevezni.

A tervezet az első folyamodású pénzügyi bíróságok személyzeti összlétszámát nyolc elnökkel, 54 ítélőbíróval és 54 fogalmazóval kívánta bővíteni. Ennek a szervezeti megoldásnak az az előnyt is tulajdonította, hogy ezzel a pénzügyi jogszolgáltatásban új nemzedék nevelkedne, akik az első folyamodású és a másodfokú pénzügyi bíróság szakavatott személyi utánpótlását képeznék. A létesítendő új bíróságok elnökei vagy bírói hivatal viselésére képesített (1869. évi IV. t.-c. 6. és 7. §-ai) vagy olyan szakemberek lehetnének, akik azzal az elméleti és gyakorlati képzettséggel rendelkeznek, melyet az 1883. évi I. tc. a pénzügyminisztérium központi fogalmazói személyzete számára megállapított.

Madarassy jól tudta, hogy tervezetének ellenzői a létszámszaporítás pénzügyi következményeivel érvelnek. Ezért utalt arra, hogy a létesítendő első folyamodású pénzügyi bíróságok felállítása mindössze 28.000 forinttal növelné a kiadásokat, hiszen azok személyzete részben a pénzügyi adminisztrációból, részben az illetékügyekkel foglalkozó pénzügyigazgatósági hivatalnokokból állna. Úgy vélte, hogy az adózó népben bizalmat ébresztő pénzügyi jogszolgáltatás alig kerülne többbe, mint a meglévő, „amely az adózó nagyközönséget, a nemzetet, már 20 év letelte után sem tudta – minden jóakaratú törekvés dacára – annyira meggyőzni, hogy az nyugodt lélekkel adja oda az államnak – törvény alapján követelt adói fejében – nehezen megkeresett filléreit.”¹³⁹

A javaslat szerint a fellebbezéseket elbíráló másodfokú pénzügyi közigazgatási bíróságnál is érvényesíteni kellene a társas-bíráskodás elvét, ezért e fórumon öt bíróból álló tanácsoknak kellene jogerős döntéseket hozni.¹⁴⁰ „Minél hamarabb megteesszük e lépést, annál hamarabb közeledünk a mindnyájunk szeme előtt lebegő eszménykép: a jogállamnak e téren is megvalósítása felé.”¹⁴¹

A jogtudományi közélet lelkesedéssel üdvözölte az új szellemű tervezetet, melynek „nagy szerzője negyven évet meghaladó s folyton a pénzügyi közigazgatás terén eltöltött államszolgálatában szerzett tapasztalatok befolyása alatt kitűnő adminisztrátori képességgel, fényes bírói talentummal, független őszinteséggel s az adózó magyar népet képező nemzete és hazája iránti forró szeretettel írta meg reform-javaslatait.”¹⁴²

Madarassy tervezeteit Wekerle Sándor pénzügyminiszter vezető pénzügyi tisztviselőkből és a bírói karból választott szakfőbírókból álló bizottságnak adta át. Tisza Kálmán rövidesen bekövetkező bukása azonban elodázta a pénzügyi igazgatás és a közigazgatási bíráskodás reformját. Madarassy Pál szervezeti elképzelései ennek ellenére nem voltak hatástalanok. A vitás közigazgatási ügyekben végső fórumként eljáró közigazgatási bíróság koncepciója megjelent az 1891. évi XXXIII. tc-ben, amely az adminisztratív judikatúra általánossá tételét irányozta elő. A „Lex Szapariana” kötelezte a kormányt, hogy a közigazgatási törvényjavaslatokkal egy időben a közigazgatási bíróságokról szóló javaslatot is terjessze elő. Hieronymi Károly belügyminiszter 1893. ok-

¹³⁹ A bélyeg-illetékügy és pénzügyi eljárás reformja. *A jog.* 8. évf. 37. sz. (1889.) 311. p.

¹⁴⁰ Uo. 312. p.

¹⁴¹ MADARASSY PÁL: *Jogvédelem az illetékkiszabások ellen.* *A jog.* 8. évf. 51. sz. (1889.) 430. p.

¹⁴² *A jog.* 8. évf. 37. sz. (1889.) 313-314. p. Vö: VU. 27. évf. 1880. 39. sz. 638-639. pp.

tóber 28-án teljesítette a kérést, és érdemben döntő, kétfokozatú különbírószági rendszert ajánlott a képviselőháznak.¹⁴³

3. Madarassy Pál elnöki időszaka

Madarassy a bíróság működését részletesen elemezte, és folyamatosan kérte a felettes minisztériumtól a szükséges változtatásokra. Már az első évben szóvá tette, hogy rendkívül sok feladatot jelent a közigazgatási bíróságnak az ingatlanforgalom utáni illetékek megállapításával kapcsolatos jogviták elbírálása. Kifogásolta, hogy az ingatlanok értékelésére a korabeli törvények nem tartalmaztak egységes rendelkezést. Javasolta a törvényes adóérték alapulvételét, amely ellen csak az adó téves megállapítása esetén kelle-ne jogorvoslatot engedni.¹⁴⁴

A pénzügyi közigazgatási bíróság szaporodó hátralékait kifogásoló miniszteri leiratra is alapos elemzéssel válaszolt.¹⁴⁵ A növekvő restancia legfontosabb okát a fellebbezések számának növekedésében látta. A bíróságnak nyolc előadóbírája volt, az elnök számítása szerint – heti teljesítményként húsz ügy elintézését alapul véve – az évi várható átlagos 12.000 ügy lezárásához viszont 13 előadó bíróra lenne szükség. A segédszemélyzet számának növelésével, újabb fogalmazók és fogalmazósegédek alkalmazásával a tetemes hátralék nem számolható fel. A fogalmazók által elintézett ügyeket az 1883. évi XLIII. tc. értelmében csak az ítéldbíró adhatta elő, a hármas tanácsban neki kellett a határozati javaslatot előterjeszteni. A pénzügyi közigazgatási bíróság bíráinak feladata egyébként szakmailag lényegesen nehezebb volt, mint a többi felsőfokú bíróságok ítélezése. Ezen bíróság „elbírálása alá nem a judicatura gyakorlatára szakszerűen kiképzett első fokú fórumok szolgáltatják az anyagot, hanem a bírói gyakorlatban és formákban tökéletesen járatlan, jogi fogalmakkal kismértékben bíró adminisztratív alsóbb közegek.” A pénzügyi közigazgatási bíróságnak a vitás ügy tényállását magának kellett megállapítania, és a bíró elé „csak elvételre kerül oly módon indokolt végzés, hogy ő annak segélyével saját bírói véleményét gyorsabban megállapíthassa.”

A bíróság elnöke határozottan elutasította azt a javaslatot, hogy a kisebb súlyú ügyeket egyesbírói eljárás alá vonják. Az 1883. évi XLIII. tc. 12. §-a ugyanis minden bírói elbírálás alá kerül ügyet háromtagú tanács elé rendelt. A bírói ítélezésnél nem az összeg, hanem az elv a meghatározó, a jogvédelem teljességéhez minden félnek egyforma joga van. Az egyes bírói rendszer egyébként is nehezen vezethető be, hiszen az elvi fontosságú és kisebb jelentőségű ügyek között nem lehet elvi alapon különbséget tenni. A végső fokon döntő bírói fórumoknál sem volt indokolt egyesbírói rendszer alkalmazása. A tevékenység javításának legfontosabb tényezője a bírói létszám növelése. A bíróság elnöke szerint évi 43.082 forint többlet-költség szükséges ahhoz, hogy a közigazgatási bíróság el tudja látni fontos hivatását.

¹⁴³ Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőházi Irományok. XIII. köt. 734. sz., XIV. köt. 510. sz., XV. köt. 226. sz., XXIII. köt. 734. sz., XXXIV. köt. 1178. sz. Budapest, 1892.

¹⁴⁴ MNL-OL. K 255. 1885-1-1451. sz.

¹⁴⁵ MNL-OL. K 255. 1886-1-503. sz.

A bíróság kétéves működésének további fontos tapasztalata volt, hogy egyértelművé tette a rendes ítélő fórumok és a pénzügyi bíráskodás személyi feltételeinek különbségét. Madarassy szerint „míg a királyi bírónak a gyakorlati és elméleti ismeretek bírása mellett csak jogásznak kell lenni, addig a pénzügyi bíróságnál nem elég a törvényes bírói képesség, hanem pénzügyi elméleti és gyakorlati adminisztratív szakismeretekkel is bírnia kell.” Ilyen bírót a közigazgatási tisztviselők közül és a hagyományos bírói karból is rendkívül nehéz találni. Ezért szükségesnek látta, hogy a bíróság maga képezhesse ki a megfelelő bírakat. Ezt úgy képzelte el, hogy a bírák mellé pótbírakat, a segédszemélyzet köré pedig pénzügyminiszteri titkári rangú és fizetésű tisztviselőket alkalmaznának. Ezeket – elkülönítve a pénzügyminisztérium fogalmazói státusáról – „tanácsjegyző” titulussal lehetne alkalmazni. Így ez a személyi kör bízhatna abban, hogy a bíróságon belül idővel előrelépési lehetőséget kap.

A szaklapok elismeréssel szóltak a pénzügyi közigazgatási bíróság tevékenységéről. A korabeli közigazgatással rendkívül kritikus Jogtudományi Közlöny szakírója is elismerte, hogy az első nyolc év alatt ez a „kitűnően vezetett bíróság sok dicséretre adott okot és alkalmat. Határozatai jobbra a valódi jogtudományi magaslat színvonalán állnak, döntvényei valóban döntések és nem egyszer élt a bíróság törvény adta hatalmával, amikor adott esetekben az egyes kormányrendeletek törvényszerűsége és kötelező volta iránt is nyilatkozott - tagadólag.”¹⁴⁶

A pénzügyi közigazgatási bíróságot létrehozó 1883. évi XLIII. tc.-től a korabeli közvélemény a pénzügyi hatóságok visszaéléseinek, és egyoldalú kincstári szemléletének megváltoztatását várták. A közvélemény nem is csalódott várakozásában. A Madarassy által irányított testület sohasem volt a rideg pénzügyi érdekek képviselője, hiszen e felsőbíróság hatékonyan védte a polgárok érdekeit is. A pénzügyi közigazgatási bíróság ítéleteiről általános volt az a vélemény, hogy bennük nem a rideg fiskalizmus, hanem az állampolgárok javát szolgáló szabadelvűség nyilatkozott meg.

Már a korabeli sajtó is szóba hozta, hogy Madarassy megengedő irányultságát a pénzügyminisztériumban nem nézték jó szemmel, de a független bírósággal és elnökének osztatlan szakmai tekintélyével szemben tehetetlenül álltak. Kiszivárgott hírek szerint meglepedéssel vették tudomásul, hogy elfogadta az osztrák-magyar bank megüresedett alkormányzói állását és eltávozott a pénzügyi bíróság éléről.¹⁴⁷

4. Ludvig János, mint bírósági elnök

Madarassy után 1892-ben Ludvig János miniszteri tanácsost nevezték ki a pénzügyi közigazgatási bíróság elnökének. Hamarosan kiderült, hogy a személyi változás nyomán alapvetően módosult a bírói testület szellemisége. A bírák közötti ügyfelosztás megváltozott, csökkent az elvi tartalmú, iránymutató döntések száma, a korábban rendszeresen kiadott határozattár megjelenése is akadozott. Folyamatosan emelkedett a bíróság mű-

¹⁴⁶ JK. 1892 (XXVI. évf.) 5. sz. Fraenkel Sándor véleményét idézi: PILISY LAJOS: *A pénzügyi Közigazgatási Bíróság 1884–1896*. In: *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897–1949)*. Kiadja a Magyar Közigazgatási Bíróság. Budapest, 1947. 21. p.

¹⁴⁷ BK. 1892. április (26. évf., 96. sz. 1892-04-27) 1. p.; BH. 1892. április (12. évf., 98. sz.) 12. p.

kódásával kapcsolatos állampolgári panaszok száma, és a bíróság új elnökét is egyre több nyilvános kritika érte. A nagy tekintélyű Budapesti Hírlap egyenesen arról írt, hogy az új elnök csak egy érdeket ismer: az államkincstár érdekét. „Magyarországon, úgy látszik, újra megkezdődik a pénzügyi hatóságok mindenhatóságának kora s a pénzügyi bíróság is annak az elvnek hódol, hogy az államkincstár érdekei mindenekfelett valók, még akkor is, ha az egyesek végső romlása lesz a következés.”¹⁴⁸

*

A pénzügyi közigazgatási bíróság ítélőbírának kiválasztása az adott korszak politikai elitjének értékrendjét, hatalmi-kapcsolati szempontjait követte. Ennek a folyamatnak minden eleme ma már nehezen rekonstruálható, hiszen a döntések java része informális fórumokon született és nem dokumentált. Az elemzés nyomán az bizonyosnak látszik, hogy az első magyarországi közigazgatási jogvédelmi fórum összeállításában főként pénzügyi-szakmai szempontok érvényesültek. A hatalom tartott a közigazgatási szervek döntései fölött kontroll lehetőségétől, féltette a kormányzati, adott esetben a bevételekhez fűződő államháztartási érdekeket. A kormány a pénzügyi közigazgatási bíróság törvényhozás általi kikényszerítése után a bírák kijelölése révén törekedett az állam fiskális érdekeinek védelmére. Ennek egyik eszköze a pénzügyi közigazgatási főtisztviselők bírói alkalmazása volt. Az áttekintés alapján megállapíthatjuk, hogy az első magyar közigazgatási jogvédelmi fórum – az általánosan elterjedt megítéléssel ellentétben – nem közigazgatási tisztviselők és bírákból, hanem olyan személyekből állt, akik e két hivatásra képesítettek voltak. Az viszont egyértelműen megállapítható, hogy a pénzügyi közigazgatási bírák kivétel nélkül hosszú ideig tartó tárgybeli munkatapasztalattal rendelkeztek.

A tanulmányban rámutattunk, hogy a bíróság egyes tagjainak kinevezésénél kétségtelenül érvényesültek politikai-kapcsolati szempontok. A testület négy tagja esetében egyértelműen igazolható volt a kormánypárti elkötelezettség, főleg a korszak nagy hatalmú miniszterelnökéhez való szoros bizalmi viszony. Azt azonban nem állíthatjuk, hogy a bírói kar a Tisza Kálmán-i hivatalépítés korszakunkban általános rendje szerint képződött. A pénzügyi jogviták eldöntéséhez ugyanis komoly szakértelemre, a hatalmas mennyiségű panasz elbírálásához komoly energiára volt szükség. Ez a testület nem kínált egyetlen kedvezményezett számára sem felhőtlen hivatali karriert, vagy könnyen elérhető anyagi előnyt. Az archontológiai elemzés nem igazolta azt sem, hogy a pénzügyi közigazgatási bírák kiválasztásában szerepet játszottak volna felekezeti vagy nemzetiségi szempontok. A testület tagjainak életkori sajátosságai sem utalnak tudatos szelekcióra. A karrierút topográfiai kereteit vizsgálva sem érhető tetten szándékos preferencia a vidék, vagy a főváros javára. A bíróság elnökeinek kiválasztásában viszont a fiskális szempontoknak, az államháztartási érdekek védelmének döntő szerepe volt. A pénzügyi közigazgatási bírák társadalmi kapcsolatainak részletesebb elemzése alaposabb prozopográfiai előkutatást igényel. A kiválasztott bírák szakmai alkalmasságának megítéléséhez és ítélező tevékenységük tartalmi értékeléséhez is további tudományos vizsgálatokra van szükség.

¹⁴⁸ A pénzügyi közigazgatási bíróság a lejtőn. BH. 1893. január (13. évf., 23. sz.) 1893-01-23. 1-2. p.

ISTVÁN STIPTA

DIE ARCHONTOLOGIE DES FINANZVERWALTUNGSGERICHTES

(Zusammenfassung)

Die Studie beschäftigt sich mit der persönlichen Zusammensetzung der Spruchrichter des ersten ungarischen Verwaltungsgerichts und der Aspekte ihrer Auswahl. Neben der Untersuchung des beruflichen Fortschrittes beobachtet der Aufsatz ihren gesellschaftlichen Status, ihre politische Tätigkeit im öffentlichen Leben, ihren Charakter der Lebensphase und ihre Tätigkeit in der Fachliteratur. Die archontologische Analyse bestätigte nicht, dass Religions- oder Nationalitätsaspekte bei der Auswahl der Richter der Finanzverwaltungsgerichte eine Rolle spielten. Die Studie enthält keine völlige archontologische oder prosopographische Analyse, weist jedoch darauf hin, welche Aspekte und Beziehungsfaktoren notwendig waren, so dass jemand im Zeitalter des Dualismus während der Epoche von Kálmán Tisza aktiv im Verwaltungsrechtsschutz beteiligen konnte. Es benötigt tiefer prosopographische Vorforschung, die gesellschaftlichen Beziehungen der Richter der Finanzverwaltungsgerichte ausführlicher zu analysieren.